

ΕΝΔΟΧΟΡΑ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ:

★ ΠΟΙΗΣΗ:

ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ Μανόλης: 'Από τις «'Εποχές», «'Εποχές 2», «'Εποχές 3», «Συνέχεια», «Συνέχεια 3».

★ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ:

ΜΗΛΙΟΝΗΣ Χριστόφορος: 'Ένα κλαδί κορομηλιάς.

★ ΜΕΛΕΤΗ:

ΔΑΛΛΑΣ Γιάννης: 'Η διάρκεια του Καρυωτάκη (Μιά επανεκτίμηση).

ΑΡΑΓΗΣ Γιώργος: Εισαγωγή στην ποίηση του 'Αναγνωστάκη.

★ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ:

AUBURTIN VICTOR: 'Το τέλος του 'Οδυσσέα' (Μετάφραση Τίτου Γιογάλα).

★ ΑΡΘΡΟ: Συμπτώματα ★ ΑΠΟΨΕΙΣ: Πνευματική αμβλύτητα—'Η παθολογία μιάς περίπτωσης—'Η δίκη των Ρώσων συγγραφέων—'Ελληνική σοβαρότητας—'Τάχα μᾶς ξεουθένωσαν. ★ Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ: ΚΑΡΒΕΛΗ Τάκη: I. M. Παναγιωτόπουλος.

ANNINA

34-35

**ΔΙΕΥΘΥΝΟΥΣΑ
ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ:**

ΑΡΑΓΗΣ Γιώργος
ΔΑΛΛΑΣ Γιάννης
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Πύρρος
ΚΑΡΒΕΛΗΣ Τάκης
ΛΕΟΝΤΑΡΗΣ 'Αχιλλέας
ΛΩΛΗΣ Νίκος
ΜΗΛΙΩΝΗΣ Χριστόφορος
ΣΟΥΛΗ 'Αρτεμη
ΣΤΑΜΑΤΗΣ Στέφανος
ΤΖΑΛΛΑΣ Κίμων
ΤΖΑΛΛΑΣ Λευτέρης
ΤΖΙΟΒΑΣ Φρίξος
ΤΖΟΥΛΗΣ Θανάσης
ΤΟΥΛΟΥΠΗΣ Φάνης

*Υπεύθυνοι: Περιοδικού: Γιώργος 'Αράγης, (Γιοσέφ 'Ελι-
για 14)

*Απέναντι του Νόμου: Τυπογραφείου: Εύρ. Θεμελής (28 'Οκτω-
βρίου 72).

*Υψη συνεργασίας - 'Εντυπα: Γιάννη Δάλλα (Διον. Σκυλοσό-
φου 42).

Συνδρομές: Φρίξο Τζιόβα ('Ασπράγγελοι Ζαγορίου)

Συνδρομή 'Ετήσια Δραχ. 60—Τιμή Τεύχους Δραχ. 10

ΕΝΔΟΧΩΡΑ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β' - ΧΡΟΝΙΑ 6Η - (1965)

ΤΕΥΧΟΣ 34-35

ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΑ

Παιδισμός και γεροντισμός είναι οι χρόνιες πληγές της
λογοτεχνίας μας.

Στά χρόνια του Μεσοπολέμου είχε προβληθεί σαν κίνημα
ἀξιώσεων ο παιδισμός. Μια συνταγή μύθου και γραφής είχε σι-
χτεί στην κυκλοφορία και μᾶς ταλαιπώρησε για πολλές δεκαετί-
ες. Είδαμε και τους υπερώριμους να στρέφονται με σοβαροφά-
νεια στη νοσταλγία των πετροπολέμων και κάθε λογής παιδικής
ἀταξίας. Ποιός δὲν θυμάται τ' ἀτέλειωτα πεζογραφήματα της
«εφηβείας»; 'Επιδημία που τη σάρωσε ἡ Κατοχή και ὁ Πόλεμος.

Και τώρα, που ὁ ἰδιογράφος της ζωῆς ξανάπεσε κάθετα,
φτάσαμε στὸν ἀντίποδα. Τὸ σύμπτωμα της ἐποχῆς μας εἶναι ὁ
γεροντισμός. Ἀπὸ τὰ σπάργαντά τους οἱ εὐέλπιδες τῶν Γραμμα-
τῶν μας συμπεριφέρονται σὰν τέρατα σοφίας· νεοσοὶ μὲ ὕψος
περιοποιδασίας κοινουβάνιας. "Ὅλες οἱ φιλοσοφίες της ἀκμῆς
καὶ της παρακμῆς, τὰ ρεύματα καὶ οἱ τεχνοτροπίες τοῦ «καθ'
ὅλου» καὶ τοῦ «συνοῦ» σὰ νὰ τοὺς εἶναι δοσμένα ἀπὸ τὰ πρῶτα
τους ψελλίσματα. Ἡ ἀτιμώστια γέμισε ἀπὸ νέφη εὐβοϊδίας.
Καὶ ἡ στάση τους;

*Ὡ νεότης συγκαταβατικῇ
καθὼς εἶπε ὁ ποιητής. Μὲ παρόμοια συγκατάβαση κρίνονται τὰ
πάντα ἀπὸ τὸ ὕψος αὐτῆς της θολῆς νεφελοκκυγίας.

Κάποτε ὁ Πόλεμος μᾶς εἶχε ἐπαναφέρει στὰ μέτρα μας.
Μᾶς ἔδωσε καὶ τὴν ἀνδριζότητα της ἀκμῆς καὶ τὴν δραματικότη-
τα τῶν προβληματισμῶν· προπαντὸς τὴ δυνατότητα της ὁρθῆς
προοπτικῆς μὲς στὴν καταβολὴ καὶ τὴν προσέκταση τοῦ καιροῦ.
Τώρα ἀπὸ ποιά ὁργανικά βᾶθη θὰ πνεύσει ἕνας ἀνεμος ὑγείας
καὶ ὁρθοστασίας; Γιατί, ἂν ὁ παιδισμός εἶναι ἡ καθυστερημένη
ἰλαρχία, ὁ γεροντισμός εἶναι ἡ πρόωγη ἀποθηροσκληρώση ἑνὸς
πνευματικοῦ ὁργανισμοῦ.

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΚΟΣΜΗΤΕΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΔΩΡΕΑ *Ε. Καλίδου*

ΗΜΕΡΟΜ. *20-7-90*

ΑΡΙΘ. *44409*

Ἡ διάρκεια τοῦ Καρυωτάκη

Μιά ἐπανεκτίμηση

Ο ΚΟΣΜΟΣ τοῦ Καρυωτάκη εἶναι κόσμος ἀποκλεισμοῦ.

Ὁ ἀποκλεισμός ταιριάζει πρὸς πολὺ στὴν ποίησή του ἀπὸ τὴν παράγωγη ἔννοια τοῦ ἀδιεξόδου. Σημαιοδοτεῖ τὴν ἀντικειμενικὴ οὐσία πού τὸν ἔφερε στὴν ὑποκειμενικὴ κατάληξη· καὶ τὴν προσωπικὴ του στάση πού περιέχει καὶ ἄλλες στάσεις, ὥσπου ἀπὸ ἐξομολόγηση φτάνει νὰ γίνῃ ἀπολογία μιᾶς γενιάς.

Γιὰ νὰ προχωρήσαμε ἀπ' ἐξω πρὸς τὰ μέσα, ἡ βολικώτερη ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου σηματοθεῖ τὴν ἀπροσαρμολογία του. Ἀλλὰ φράσεις σὰν αὐτή:

ἐπέσαμε θύματα ἐξωλαστήρια

τοῦ «περιβάλλοντος», τῆς «ἐποχῆς»,

μὲ τὴν ἀίρεση πού αὐτοσαρκασμοῦ πού κρύβει, ὑπαινίσσεται τὴν ἀντίδρασή του νὰ συμβιβαστεῖ μὲ τὸ περιβάλλον. Εἶναι ὅλα «τὰ πρὶν καὶ μετὰ», μιὰ διανοητὴ κρυφὴ ἀντιστάσεων. Ἀπόδειξη πὼς κι ὅταν διώχνεται ἀπ' ὅλες τὶς ἀνθρώπινες περιοχὰς, δὲν τὸν ἱκανοποιεῖ κανένας ὁπὸ τὰ κατοφύγια πού ἐφευρίσκει, τὴ φαντασίωσή του «ὡς ὑποθέσαμε...», τὴν ποίησιν «πού φθονοῦμε», τὴ φύσιν. Καὶ ἡ προτελευταία του ἀπόφαση:

ἡ σκέψις, τὰ ποιήματα

βάρος περιττὸ

δὲν εἶναι πρόσχημα, ἀφοῦ ἐπιβάλλεται νὰ διακινδυνεύσει πολὺ περισσότερα, ἐδῶ. Πρὸς τὴ χρεοκοπία τοῦ ἐδῶ δὲν ἔχει ἄλλη ἀπίσταση νὰ προτάξῃ. Παρὰ μιὰ ἀνέδοτη διαμορτυρία σὰν στάση ζωῆς καὶ τὴ βαθμιαία ἀφαίρεση στὴν ἐκφροσὴ του.

Ἡ διαμορτυρία τὸν θωρακίζει σ' ὅλες τὶς θέσεις ἀμύνης του, ὡς

ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΑΛΛΑΣ

τὴν τελειωτικὴ σύμπτυξή του ἀπέναντι στὰ συγκεκριμένα πράγματα· τὸν βλέπουμε νὰ τὴν κλιμακώνει ἀκόμη καὶ στὰ πρὶ ἀφηρημένα ἐπίπεδα. Καὶ εἶναι αὕτη πού γεννᾷ, κοντὰ στὴν ἐλεγειακὴ, καὶ τὴ σατιρική του διάθεση· ἡ μάλλον μεταποιεῖ καὶ τελικὰ συγχωνεύει τὴν ἐλεγεία του μὲς στὴ σάτιρα. Πρόκειται γιὰ τὴν περίπτωση ἑνὸς ἀνθρώπου πού ὁ λυγμός του πήρε τὸ σχῆμα τοῦ πικροῦ γέλιου. Ἀποφτερώνει, λοιπὸν καὶ τὴν ἐκφρασή του,

σημαίας κουρέλι ἀπὸ χαμένη μάχη,
καὶ κρατᾷ, κατὰ τὴν ἐπάρκεια μιᾶς ἀναπνοῆς, μιὰ συνθηματικὴ διατύπωση.

Ὁ ποιητὴς πού, μετὰ τὶς ἀλυσιδωτὲς ἀντιδράσεις του, ἔφτασε νὰ πεῖ:

ἡ ἑλπίδα κ' ἡ νεότης ἔννοια ἀφηρημένη,
ξέρεي πῶς, ὅχι μονάχα ἡ ὑπορξιακὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ ποιητικὴ του ἐκφραση τὸν ὀδηγεῖ

ἀπὸ ἑκατὸ δρόμους στὴν ὁδὸ τῆς σιγῆς,
δηλ. στὴν τέλεια ἀφαίρεση.

Στὴν κρίσιμη φάση ὕπαρξιν καὶ λόγος κυμαίνονται ἀνάμεσα στὴν καταγγελία καὶ τὴν παραδοχή. Ἡ καταγγελία, εἴτε σκοπεύει κατακόρυφα πρὸς τὴν πύχμη τοῦ οὐρανοῦ:

εἶναι κατὰ φρικτὲς ἀνταποδόσεις,
εἴτε εἰρωνεύεται πλάγια καὶ σχεδὸν ὑποχθόνια:

Κύριε, Κύριε καὶ τὸ τεροῦν τοῦ Παραδείσου
ὅπου θὰ παίζουν χοίρει οἱ ὁπαδοί σου,
ἀντηχεῖ σὰν προειδοποίηση. Ἀκόμη καὶ ὁ λόγος γιὰ τὰ φανταστικὰ ὁμοιώματα τῆς αὐτοχειρίας του:

πὼς θ' ἀναβάλλουν βέβαιον κατὰ βάθος,

ἢ

Ὁνειρο ἀνάγλυφο, θὰ ὀρθῶ κοντὰ σου
κατακορύφως,
δὲν εἶναι σκηνοθεσία, ἀλλὰ προειδοποίηση· μοιάζει μὲ τὰ μαγικά ξόρ-

κια πού ἐπαναλαμβάνονται γιὰ τὴν ἀνάγκη τοῦ ἐθισμού στὴν ἰδέα τῆς παραδοχῆς.

Καὶ ἡ παραδοχὴ δὲν εἶναι σ' αὐτὸν ἀποδοχή, δηλ. μοιρολατρία ἢ πανικός· εἶναι ἰδιωματισμός. Σ' αὐτὴ τὴν ἀκροτελεύτια φάση ἀποκρυπτογραφεῖ μιὰ σειρὰ ἀπὸ ὀξύτατες αἰσθήσεις.

α' Αἴσθηση. Ἡ ἀποξένωσή του. "Ἐχει φτάσει στὸ χεῖλος τοῦ κόσμου, δῶθε ἀπ' τ' ὄνειρο καὶ κεῖθε ἀπὸ τὴ γῆ. Εἶναι ἡ «έρμη χωρὰ» του. Ἀπὸ κεῖ, καθὼς περνᾷ ὁ καιρὸς, στέλνει ἀνεπτόδα γραμμάτια.

β' Αἴσθηση. Ἀρχίζει ἡ ἀπόσβεση. Σβήνει ἡ ἀπάγνωση, παρατείνεται ἀπὸ κάθε ἀπόπειρα ἐπικοινωνίας καὶ ἡ φωνὴ του φτάνει σὰν ὀργανικὴ ἀντίδραση τοῦ σώματος. Ἡ φράση

"Ὡ καὶ ἂν δὲν ἦταν ἡ βαθεῖα πληγὴ στὸ σῶμα σημαίνει πὼς ὁ ὀργανισμὸς του, σὰν αὐτόματη μηχανή, μεταδίδει ἀπλῶς σήματα.

γ' Αἴσθηση πού δὲν εἶναι πορὰ μεταίσθησιν μιὰ μεταίσθηση πού παίζει στὴν ἀφηρημένη διάσταση, πὼς δὲν εἴμαστε παρά:

ἄνθρωποι σὺν ἄλλων μόνο τὴ φαντασία,
γιὰ νὰ καταλήξει στὴν παραδοχή:

ὅλα τὰ πράγματά μου ἔμειναν, ὅπως
γὰ 'χω πεθάνει ποῖν ἀπὸ καιροῦς,
δηλ. στὴν πορόλογη θέα τῆς ζωῆς ἀπὸ τὴ σκοπιὰ ἐνὸς νεκροῦ. Σ' αὐτὴν τὴν οἴσθηση ἡ ποίηση προσπέρασε τὴν πρόξην· ἡ τελευταία ἦρθε σὰν καθυστερημένη ἐπικύλιση τῆς πρώτης.

Τυπικὴ περίπτωσις πού θυμίζει τὴ σχολικὴ ἀεραντλία.

Ἐκεῖ ἕνας μικροὸς σφάδοξ, καθὼς λιγότερε ὁ ἀέρας κάτω ἀπὸ ἀνάλητους χειρισμούς. Εἶναι ἡ περίπτωσή του· ὁ κόσμος μεταβάλλεται ὁλόγυρά του σὲ μιὰ πειραματικὴ συσκευή· καὶ μέσαι σ' αὐτὴν μιὰ ὑπορξὴ δίνει τὴ μάχη τῆς καὶ σὲ μᾶς τὴν ἐντύπωση τῆς ἀσφυξίας:

Οἱ ὀρίζοντες θὰ μ' ἔχουνε πνίξει.
Σ' ὅλα τὰ κλίματα, σ' ὅλα τὰ πλάτη,
ἀγῶνες γιὰ τὸ ψωμὶ καὶ τὸ ἅλατι,
ἔρωτες, πλήξη.

Καὶ ὅμως, ποτὲ δὲν χάνει τὴν ἐπαφὴ του μὲ τὰ τοιχώματα τῆς συσκευῆς. Εἶναι ὁ, τὴν διακρίνει ἀπὸ τὴν παρόμοιη αἴσθηση τῶν ξέγων ποιητῶν, πού τοὺς ἐπικολλήσαμε τὴν ἐτικέτα τῶν κολασμένων. Ἐ-

κεῖ ὑπάρχει μιὰ συνείδηση πού αὐτοτιμωρεῖται· καὶ τὰ ἑλληνικὰ παραδείγματα δὲν εἶναι παρὰ πλασματικὰ παράγωγά της. Ἐδῶ ὑπάρχει ἡ προσωπικὴ βίωσις μιᾶς συγκεκριμένης πραγματικότητος· πρὸ χαμηλῆς, ἀλλὰ καὶ πρὸ προχωρημένης, ἀφοῦ ἀγγίζει ἀκόμη τὸ ὑπέδαφος μας. Καὶ ὅς εὐχέθηκε ἐκεῖνος σ' ἕναν ἀπ' τοὺς μικρότερους, ἀπλέρους σχεδὸν, ὀργανισμούς πῆς ἴδιας συσκευῆς, μὲ τὴν βαθύτατη ἀλληλεγγύη πού τὸν χαρακτήριζε:

Εὐτυχίζω σὲ σένα

τὶς ἐρχόμενες μέρες

—ἄλλη αὐτοπάτη ἢ ἀρπάγη τῆς ματιᾶς του στὸ μέλλον— γιὰ μιὰ εὐτυχέστερη μετέαση τῆς ζωῆς· πρόκειται γιὰ μετέαση τῆς ἀτυχίας του, πού κατὰστάζε μέσα του σὰν ἀποτυχία. Μετὰ τὴν ἐξάναστασιν, ἡ ἀλλοπρίωσις καὶ τέλος οἱ συστάσεις καὶ πᾶ ἀπανακλαστικὰ τοῦ πνιγού.

"Ὅταν ἕνας ποιητῆς δικάζεται σὲ μιὰν ἀργὴ ἀσφυξία μὲς στὸ σκίόφως, ὁ μέγας ὑπεύθυνος εἶναι ἡ Κοινωνία.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ εἶναι λοιπὸν οἱ προσδιορισμοὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ του. Ἀπόδειξη, πὼς αἰσθάνεται καὶ ἀντιδρᾷ σὰν ἀπόβλητος. Ἀποκλεισμός· κοσμικός· δηλ. ἐνὸς ἀτόμου πού δὲν δέχεται νὰ ριχτεῖ στὰ περιθώρια πῆς ζωῆς.

Πρόκειται γιὰ τὴν ἑλληνικὴ κοινωνία τοῦ Μεσοπολέμου. Στὴν κορυφὴ τῆς τὸ πνεῦμα, πού δὲν εἶναι παρὰ πλῆγμα, ἐνὸς καθολικοῦ ἐπαρχιωτισμοῦ, πού τὸ διογκώνει ὁ πλασματικὸς ἐξευρωπαϊσμός τῶν ἐπισήμων πιάξεων. Ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ, σὰ μιὰ βελόνη πού ἔσπασε ἐπιτέλους τὴ φλύκταινα, ἀποκάλυψε τὴν ἀμότητα καὶ τὴ μεταιοδοξία τοῦ καιροῦ. Τὰ χαρακτηριστικὰ του, μιὰ ἀπέλεικη διαδοχὴ κενῶν πέλει ἐκπτώσις ἀξιών καὶ θεσμῶν καὶ πολλὴ βαρβαρότητα ἢ ὠραιοπάθεια στους χειρισμούς, γιὰ νὰ προληφθεῖ ἡ ἀποσύνδεση τῶν ἐννοιῶν τους στὶς μάξες. Καὶ συγκεκριμένα· μικροκαπηλεία ἰδανικῶν πού τ' ἀποθέματά τους ἐξωραϊζονται γιὰ νὰ φαῖνται νέα· ἀσυναιτησία τῆς πολιτικῆς σκηνῆς πού βιάζεται μὲ σκόπιμα κινήματα καὶ μεταπολιτεῦσεις· ἡ σύγχυση τῶν ἐξουσιῶν, βορὰ στὸ στόμα μιᾶς διοικητικῆς μηχανῆς πού τὴν ἀποσυνημολογεῖ ὁ συγκεκριτισμὸς καὶ ἡ φαυλοκρατία· στὴν κοινωνικὴ ὀργάνωσις μορφές τυποποιημένες, μὲ ἀκραῖες ἐπιφάνειες τῆς στρατοκρατίας καὶ τῆς γραφειοκρατίας. Καὶ στὴ βάση, πού εἶναι ὁ στίβος πού ποιητῇ, ἡ ζωὴ ἀνόργανη:

ἀπ' τὸ πρίσμα τῆς διασποράς. Ὁ Καρυωτάκης τὴν εἶδε ἔγκαιρα μὲς στὴ γυμνὴ τῆς ἐπικαιρότητας. Καὶ σὰν τεχνοτροπία ἢ ὑπερφάγγιση τοῦ Σέφερη ἔκανε νὰ λησιμονηθεῖ ἡ ἐνδειξη τοῦ Καρυωτάκη.

Τὸν παρακολουθοῦμε τώρα, νὰ περιᾶ ἀπὸ τὴ διαφοροποίηση στὴν ἀπαγγίστρωση. Τὸ πλάσμα τοῦ περιβάλλοντος εἶναι ἀπέναντί του, ὅπως οἱ «μαϊάνδροι» τοῦ τοῖβονιαῦ του. Ἀπὸ τοὺς ὑφάλους τοῦ ναυαγίου που, ἐλάχιστα κάτω ἀπ' τὴν ἐπιφάνεια τοῦ κοινωνικοῦ ρευστοῦ, πλησιάζει τὸ περίγραμμά του μ' ἀνοιχτοὺς κύκλους:

Λευτεριά, Λευτεριά, θὰ σ' ἀγοράσουν
ἐμποροὶ καὶ κοινόβρυστα κ' ἐβραῖοι,
ὁ κύκλος περιγράφει τὴν ἱστορικὴ στιγμή τοῦ δικοῦ μας χώρου:
Τὶς δῶνες τοῦ Σαγγαρίου
ἢ Ἐλευθερία φορέσασα
γοργὰ ἀπὸ μία χεῖρα
σ' ἄλλῃ περνᾷ καὶ σύρεται

δοῦλῃ στρατῶνος,
διαρκῶς στενεύει καὶ τοῦ συνειδητοποιεῖ τὰ συμπτώματα τοῦ καιροῦ
τὴν κοφενόβια στρατοκρατία:

ἰδοὺ μάχονται οἱ ἥρωες
μέσα εἰς τὰ ντάσινγκ
καὶ τὴν ὑποαλληλικὴ γραφειοκρατία:

Οἱ ὑπάλληλοι ὅλοι λιώνουν καὶ τελειώνουν
σὰν στήλες δύο δύο μὲς στὰ γραφεῖα,
ὥσπου τοῦ γίνεταί κλοιδὸς γύρω στὴ δοσμένη συνθήκη τῆς δικῆς του
ζωῆς. Μὲ φράσεις σὰν αὐτῇ:

Διπλώνοντας τὸ στήθος μου γυρεύω ἀναπνοὴ
στὴ σκόνῃ τῶν χαρτιῶν μου,

Μίσθια δουλειά, σωροὶ χαρτιῶν, ἔγνοιες μικρὲς καὶ λίπες
καὶ ἀκόμη, μὲ συγκοπὲς «Κύριε Ἄλφα, κύριε Βῆτα, ἢ σπεῖρα τοῦ
Δέλτα — ὁ αὐτόνομος ὀργανισμός μας, κύριε Εἰσαγγελεῦ» καὶ τέλος
«Κανόνες! Τὸ ψαμί τῆς ἐξορίας μὲ τρέφει!» ἐγγράφει τὴν προσωπι-
κὴ γωνία βολῆς του. Ἀπὸ κεῖ οἱ προσεκτάσεις εἶναι ἐνδεχόμενες: οἱ
λαοὶ μὲ «παρεῖαν ἀναίσθητον εἰς τοὺς κολάφους», τὰ πλήθη «ἀπίσθα-
να», οἱ γυναῖκες «μηδενικά πλάσιμαίτα», οἱ ἄνθρωποι μὲ «ποδοβολητὰ
λύκων», ἢ Πολιτεία καὶ ὁ Θάνατος «ἡλεκτρολόγοι» ἀνανεώνοντας σὰν
στήλες π' αὐτόματα πῆς γραφειοκρατίας. Καὶ καθὼς μέσα σ' αὐτὴ
τὴ φενάκη:

ὑπάρχω λὲς κ' ὕστερα δὲν ὑπάρχεις
φτάνει τὸ τέλος «ἀπὸ ἀηδία» ἀπὸ κεῖ οἱ ἐξουθενώσεις:

«Ὁλο ἐμουρμούριζε: κύριε Δικανέα,
ἄσε με νὰ γυρίσω στὸ χωριό μου
καὶ οἱ θρομβώσεις:

Αἷμα δὲν τρέχει: θὰ ἴλεγε κανεὶς πὼς φυλλορροῶ
ὡς τὴν ὀριστικὴ ἀπαγγίστρωση.

Ἀπὸ τὴ διαφοροποίηση ὡς πῆν ἀπαγγίστρωση μεσολαβεῖ μὴ
σιωπηρὴ λειτουργία. Ἀπὸ ἰδιοσυγκρασία πρὶν φτάσει στὴ διάγνωση,
ἔπρεπε νὰ ὑποφέρει καὶ μετὰ νὰ ἀνατάμει. Ἀλλὰ στὸ μεταξὺ ἡ συμ-
βατικότητα εἶχε ἐπικολλήσει ἐπάνω του, σὰν δηλητηριασμένος χιτῶ-
νας καὶ ἡ «φύση» που δὲν εὐνοοῦσε πῆν ἐπιφύτηση, γιὰ νὰ περάσει
σὲ μιὰν ἀνώδυνη μεταμόρφωση. Ἐπρεπε αὐτὸν πὼν χιτῶνα νὰ πὼν ἄ-
ποσπάσει μαζὶ μὲ νωπὰ κομμάτια τοῦ ὀργανισμοῦ του. Ἀπὸ αὐτοῦ
πηγάξει καὶ ἡ συμπίεση ὡς τὴν τέλεια ταύτιση ζωῆς καὶ ἔκφρασης.
Ἡ ἐπώδυνη αὐτὴ λειτουργία λέγεται ἀποσυγκόλληση.

Ἡ ποίησή του μεταποιεῖ σ' ἐκφραστικὴ τακτικὴ τὰ στάδια
αὐτῆς πῆς διαδικασίας. Μουσικὰ ἀποδεικνύονται γι' αὐτὸν τὰ κλασ-
σικὰ ποιητικὰ ὄπλα μὲ τίς ἡχηρὲς ὁμοιοφωνίες. Ἡ ὀπτικὴ γωνία ἔ-
χει διὰ μιᾶς ἀλλάξει. Ἀφήνει τίς θεομαϊκὲς καμπύλες καὶ σκοπεύει
μὲ ὀξείες γωνίες. Οἱ λέξεις του βέλη ἀκροβολισμοῦ μὲ δηλητήρια δά-
νεα ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ πληγὴ του. Εἶναι ὁ λόγος που καὶ ἡ πιὸ κυ-
ριολεκτικὴ φραστικὴ του διατηρεῖ ναιάγια τῆς «χρυσῆς πανοπλίας». Κοιτᾷ στὶς μικρὲς λέξεις — σωσίδια συμπορεύονται πρὸς πῆν ποιητι-
κὴ ἐκβολὴ «αὐτοκρατορικὰ δάση», «θριαμβικὲς δύσεις», τὸ «ἀπόλυτο
Μηδέν», ἢ «φρικαλέα πλάση», τ' «ἀγριαπὰ βάραινα» καὶ ἄλλες φρά-
σεις — παγιδεύονται κοντὰ στὴ «φουρκέτα» τὰ κρόδα, στὸ «τερραίν» ὁ
«παράδεισος». Χάρη σ' αὐτὰ δημιουργοῦνται κενὰ καὶ ἴλιγγοι ἐπάνω
στὸ σῶμα τῆς ποιητικῆς που κοινῆς. Καπορῶναι ἔτσι νὰ ἐκφράζει μὲ
δύνομη ἀφαιρετικὴ καὶ τὰ πιὸ περιστασιακὰ γεγονότα καὶ ἀπίστρο-
φα νὰ ἀκτινογραφεῖ μὲ συγκεκριμένη σαφήνεια τὴν σπαιδύλωση καὶ
τῶν πιὸ ἀφηρημένων ἐμπειριῶν. Τακτικὴ διαφοροποιήσεων, ἀπαγγίστρω-
σεων, ἀποσυγκολλήσεων, γιὰ νὰ γίνῃ λόγος ἀπογραφῆς. Ποίηση που
κινητεῖται ὀριζόντια πρὸς τὸ σῶμα τῆς ἐπαχῆς. Καὶ λόγος που προφο-
δοτεῖται ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴ γλωσσικὴ συνθήκη τοῦ καιροῦ. Σκοπεύ-
σεις καὶ ἀπογραφὲς ἀπὸ τὴ βάση καὶ γιὰ τὴ βάση.

Εἶναι ἡ «γραφειοκρατικὴ» γλώσσα τοῦ Καρυωτάκη.

Στὴ μεσοπολεμικὴ δοκιμασία τῆς κοινωνικῆς φορᾶς τῆς ζωῆς
ἡ ποιητικὴ ἔκφραση γιὰ πρώτη φορὰ συστοιχεῖ πρὸς τὰ φαινόμενα.
Ὁ ἀστικὸς κόσμος εἶχε ἐπιτέλους μιὰ γλώσσα. Σ' αὐτὴν κάθε λέξη
λειτουργεῖ, σχεδὸν ἀπαράλλαχτα καθὼς σημείωσε ὁ κριτικὸς

για τη γλώσσα του Μακρυγιάννη. Έκει όρυκτη και με έκρηκτική άκραιότητα, έδω άποτυπωτική και με διαλείψεις.

Άπο την έκρηξη ένος λαού στην δυσποκία μιås τάξης.

Όι Καρυωτάκης, πάντως στην τελευταία και μόνη ύπολογίσιμη συλλογή του, έφτασε πρώτος στην γνήσια διαπίστωση:

Ταπεινή τέχνη χωρίς ύφος
πόσο άργά δέχομαι τó διδάγμα σου.

Τó δυστύχημα είναι πώς έφτασε άνιχνευτικά: κι' άπ' αύτή τη σκοπιά λυπάται κανείς για τήν άτελή του συγκρότηση. Καί για τó γεγονός ότι δέν συνειδητοποίησε τήν πιθανή έπενέργεια του μηνύματός του. Ό Καβάφης τήν ίδια έποχή με μιá σειρά βαθύσυρτων άναγωγών προχώρησε σ' άκραίες διαγνώσεις. Ποιός δέν θά είχε εύχηθεί μιá άνταπόκριση; έκείνος περιφερειακός με τούς άνοιχτούς δείκτες του νά παγιδεύει τήν έκπτωση του καθολικού κι αύτός άπό τή βάση του με κεραίες συγκλίνουσες νά δοκιμολογεί τήν παθολογία του καιρικού. Η κίνηση τής έποχής δέν θά έκλεινε βιαστικά, πριν προλάβει νά γίνει κίνημα: όπως περίπου τήν έκλεισε άποτοξινώνοντας τήν θεωρητικά με τή δοκιμή του «Άπό πόν άγώνα του ψυχικού μόνου» λίγα χρόνια άργότερα ό Καπατανάκης.

ΜΙΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ σαράντα χρόνων σχεδόν μάς χωρίζει άπό τήν τελευταία άπολογία του Καρυωτάκη: άπολογία μιås γενιάς που τήν έπισφράγισε με τó τέλος του. Η κοινωνία μετά γνώρισε άπ' έξω κι' άπό μέσα ραγδαίες άνακατατάξεις που ύπαχρεώθηκε νά τις παρακολουθήσει μ' άνανεύσεις πών θεμάτων και τής μορφής της ή ποίηση. Καί μολαυτα ό θάνατός του δέν έπαυσε νά σημαίνει μιá πνευματική άναισθησία. Χρειάστηκε νά περάσει ό θόρυβος πολλών άναταραχών και προσχώσεων για νά ξαναπάρει μιá άλλη γενιά τά κοιμένα νήματα του.

Μεσαλάδησε ένας άλλος πόλεμος και μιá άλλη καταστροφή: και αύτή μ' έσωτερικούς πατάγους έκπτώσεων. Κ' ένώ ό ίδιος χάθηκε στο ύπεδαφος μιås έποχής άγεώργητης άπό τά σύγχρονα γεγονότα, ή διάψευσή του συνάντησε τή δική μας διάψευση και ή γυμνή έκφρασή του ζήτησε έπιτακτικά τή συνέχεια και τήν ολοκλήρωσή της. Για νά έπισημάνουμε τίς πιο χαρακτηριστικές συνέχειες, ό μισός λόγος του:

Τόσο πολύ τά σώματα κουράστηκαν
που έλύγισαν, έκόπησαν στα δύο

έγινε σκηνοθεσία σπάγγων που σπράχνουν τά σώματα στην έρώπική σύμβαση, οι μελαγχολικοί κήποι και τά δωμάτιά του, μικρά θηριοτροφεία, πεζοδρόμια και άποκρηές του μεταπολεμικού κολλασμού στη σύγχρονη μυθολογία του Σαχτούρη. Καί τó έρώτημα για τούς χαμένους εφήβους του:

Νά 'ναι όλοι εκεί στο μόλο;

καθώς και ή συναίσθηση τής πρόωρα καμμένης φωνής, γίνονται προεκτάσεις άποχαιρετισμών δίπλα στα σφυρίγματα τών καρδιών, αντίληψεις μιås άκαταξίωτης ιστορικής στιγμής:

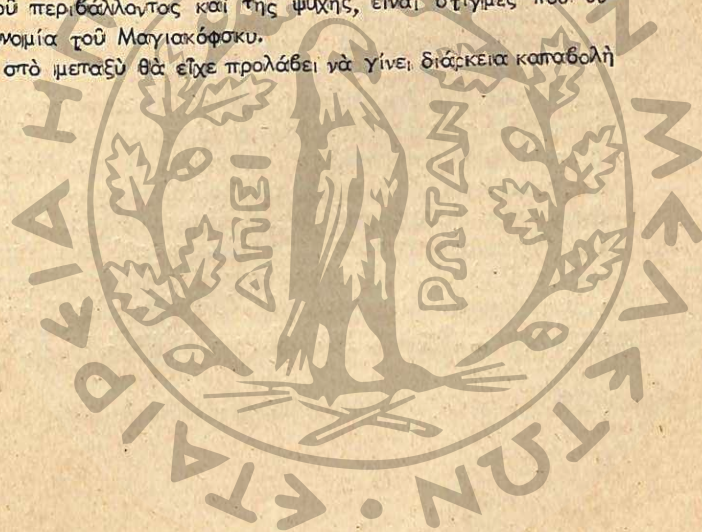
Γιατί οι μελλούμενοι ποιητές δέ ζούνε πιά,

Έκείνοι που γεννήθηκαν πεθάναν όλοι νέοι—

και προπαντός ή γραφειοκρατική γλώσσα προάγεται σε «κοιμωτική» κατά τó αίτημα τής διαλεκτικής τών σύγχρονων ιδεολογικών άγώνων, στη συνείδηση του Άναγνωστάκη.

Γιά νά κατανοήσαμε τήν πιθανή συνέχεια, θά πρέπει νά υπερπηδήσαμε ύποθετικά τó φράγμα του θανάτου του. Η κριτική εικάσια, μ' όλη τήν παρακινδύνευσή της μπορεί νά κατολήξει σ' εύλογοφανή πορίσματα. Ό Σεφέρης που άσφαλώς τόν συνέχισε, κι άς τόν υπερφαλάγγισε με τή μυθαποίτα τής διασποράς, ύπήρξε στη διάρκεια του καιρού ένας παράλληλος του Έλιοτ. Ποιός μπορεί ν' άποκλείσει, πώς αν έφτανε στη δίνη του πολέμου, δέ θά μπορούσε νά γίνει κι' έκείνος ένας ποιόλληλος του Κήζ; Κι' αν έπιζούσε και ζούσε τó κλίμα πών ιδεολογικών άγώνων, τίποτε δέν θά τόν έμπόδιζε νά πρακρίνει και πάλι τó τέλος του. Γιατί τó τέλος του, πέρα άπό τής άλλότριες διαστάσεις του περιβάλλοντος και τής ψυχής, είναι στιγμές που θυμίζει τή χειρονομία του Μαγιακόφσκυ.

Άλλά στο μεταξύ θά είχε προλάβει νά γίνει διάσκεψη καταβολή

“Ένα κλαδί κορομηλιάς

Δέν ξέρω πολλά πράγματα από σπίτια
ξέρω πώς έχουν τη φυλή τους, τίποτε άλλο.
Σεφέρης

Λίγες μέρες πριν πάρω την αδελιά μου, έλαβα ένα γράμμα από την αδερφή μου, που μου ζητούσε, για δική της χάρη, να φροντίσω αυτό το καλοκαίρι για το πατρικό μας σπίτι. Χρόνια τώρα έμενε κλεισμένο, από τον καιρό που ή μάνα μας βαρεθήκε να περιμένει άλλο το γυναιμό μας. “Ημασταν τόσο μακριά κι όμως έβλεπα κάθε βράδι τη φηγούρα της καθισμένη στο δυτικό παράθυρο ν’ αντικρύζει ασάλευτη το δρόμο που ξεκινούσε από το χωριό και χανόταν μακριά στους λόφους, πίσω από τη δύση, του ήλιου. Καθόταν εκεί ώσπου νύχτωνε κι ο δρόμος έσβηνε απ’ τα μάτια της. “Όποτε σιγώνονταν άργά, έκλεινε το παράθυρο και πήγαινε να κοιμηθεί, τυλίγοντας με την κουβέρτα το κεφάλι της ως άπάνω. “Έτρεχα τότε στην αδερφή μου, που ήταν δυό χρόνια πιο μεγάλη από μένα, και της έλεγα: «Η μάνα μας τώρα πήγε να κοιμηθεί». Τό χειμώνα πάλι έβλεπα το σχήμα του προσώπου της να διαγράφεται πίσω από τω χιονισμένα τζάμια. Μά ένα βράδι βαρεθήκε να περιμένει άλλο και σηκώθηκε πριν την ώρα της, έκλεισε το παράθυρο, ξάπλωσε στο κρεβάτι κι άφησε το στήθος ν’ αδειάσει ήσυχα, όπως ξεφουσκώνει ένα μπαλόνι στ’ όχρια του παιδιού. Πρώτη φορά που δέ σκέπασε ως άπάνω το πρόσωπό της με την κουβέρτα, κι εγώ τ’ έβλεπα να φέγγει κέρινο μέσα στην κόμαρη που σκοτεινιάζε. “Έτρεξα πάλι και τ’ είπα της αδερφής μου κι αυτή του πατέρα. “Εκείνος γέλασε ήσυχα και για να μ’ αποδείξει πώς όλα αυτά δέν ήταν παρά φαντασίες του μυαλού μου, φώναξε κι ήρθε μέσα ή μη-

τρια μας, που μ’ έσφιξε στην άγκαλιά της και μ’ χάιδεψε.

“Από τότε το σπίτι μας έμενε κλειστό και το κλειδί ήταν κρυμμένο πάνω απ’ το περβάσι της πόρτας.

“Εκεί ψηλά, μου ‘γραφε ή αδερφή μου, ό χειμώνας κατεβαίνει βαρύς από τ’ Ακροκεραύνια. Θά μπάξει νερά, καμμιάν ώρα θά πέσει. Καί δέ θά τ’ όθελαι, όπως δέ θά τ’ όθελαι, πιστεύω, κι εσύ. Τό ξέρεις πώς είναι το τρυφερό κλωνάρι πάνω από το βαθύ γκρεμό —κι όποτε τι θ’ απογίνουμε; Να ζητήσω λείι χρήματα κι από τον πατέρα, ίσως να μην άρνιόταν, και το φθινόπωρο, που θά γύριζε κι αυτή απ’ την τουρνέ της, θά μου ‘δινε ό,τι έπεφτε στο μοιράδι της απ’ τη δαπάνη. “Ηξερε πόσο περίμενα τις διακοπές μου αυτό το καλοκαίρι, που θά τό περνούσα στο νησί, συντροφιά με τη Γιούλικα, τον τελευταίο μου έρωτα. Τό ‘ξερε απ’ το γράμμα μου που άναπάντεχα πήρε πριν από ένα μήνα στο Χαρούμι, όπου δίνανε παραστάσεις για τους όμογενείς. Δέν ήταν ή πρώτη φορά που σκέφτηκε να μου κάνει αυτή την πρόταση, όμως όταν άνταμώναμε της ήταν άδύνατο να μου μιλήσει γι’ αυτό. “Έξ άλλου και τότε σπάνια μ’ έβλεπε και τόσο βιαστικά πάντα.

Τό γράμμα αυτό λοιπόν πήγαινε να μου χαλάσει όλα τα σχέδια. Σκεπτόμουν πώς φέοθηκα ασυλλόγιστα να καθήσω και να της γράψω σε μια σιγαλή ένθουσιασμού όλα εκείνα για τον εαυτό μου. “Όστε δέ μπορείς να πεις ούτε ένα λόγο στον άλλον χωρίς τον κίνδυνο να τον άρπάξει και να τον χρησιμοποιήσει για λόγον του; Κι ή Γιούλικα τι θά ‘λεγε, όταν θά της έσβηνα έτσι ξαφνικά μ’ ένα σφουγγάρι όλο τ’ όνειρο του καλοκαιριού; Κι εκείνα που της έλεγα, πώς για ένα μήνα θά παίζαμε τους πρωτόπλαστους σ’ ένα έρημονίσι, κουρνιάζοντας σε μια σπηλιά κοντά στη θάλασσα, τρώγοντας ψάρια που μόνοι μας θά τ’ άφαινα, και ξαναπαίρνοντας τη ζωή απ’ την πρώτη άσχη της;

Μά φαίνεται πώς ή Γιούλικα ήταν ίκανή για κάθε εκπλήξη. “Η τουλάχιστον το θηλικό της ένστικτο ήξερε να βρίσκει πιο καλά το δρόμο. Μου άπάντησε λοιπόν ότι δέν είμαστε καθόλου σίγουροι πώς ή ζωή ξεκίνησε απ’ τη θάλασσα, και τίποτε δέ μ’ άς βεβαίωσε ότι δέν άρχισαμε από μια καλίβα στην πλαγιά του βουνού, τρώγοντας ξυνόμηλα κι άγριοκοίνελα. Και με τα λόγια της αυτά ξαφνικά άνακάλυπα πώς όλα εκείνα για σχέδια του καλοκαιριού και γι’ άντιρόήσεις της Γιούλικας δέν ήταν παρά προφάσεις που γαντζωνόμουν άπάνω τους. Κι ένιωσα

πολύ στενάχωρα, όταν δέ βρήκα από μέρους της καμμιέν αντίδραση.

Δέ χρειάζεται ν' αναφέρω πώς βρήκα το σπίτι μου σέ χειρότερη κατάσταση απ' ό,τι υπολόγιζα. Τόσα χρόνια αφημένο στην ερημιά του, τό 'χε βοσκήσει ή φθορά για καλά. Μά έκείνο πού δέν περίμενα ποτέ ήταν πώς θα τό 'βρισκα κατοικημένο από άλλους. 'Απ' την 'Ανοιξη είχε εγκατασταθεί εκεί ή οικογένεια ενός κτηνοτρόφου από τό ίδιο χωριό, πού τούς θερινούς μήνες τούς περνούσε εκεί πάνω και τό χειμώνα κατέβαινε χαμηλά στα χερμαδιά. Βρήκαμε στην αυλή τη γυναίκα του νά γνέθει καθισμένη κάτω απ' τη μεγάλη καουδιά, πού ή μήνη μου την είχε φιλάξει πιά πολύ από κάθε άλλο. Μόλις μάς είδε, σηκώθηκε αφήνοντας τ' άδράχτι νά περιστρέφεται κορμασμένο στο πλευρό της. 'Ηταν μιá γυναίκα πανήγρηλη, ντυμένη μαύρα και μέ τόν κεφαλόδεσμο δεμένο σφιχτά γύρω στο στεγνό πρόσωπό της. Είχε τό μέτωπο στιγματισμένο μ' ένα μελανό κόσμημα πού 'μοιαζε στανρός και της 'δινε μιάν όλη ιερατική. Κι όσπου νά της εξηγήσω ποιό επιτέλους ήμαστε, ένωθα σάν ψάρι, καμακωμένος απ' τό βλέμμα της. Φωτίστηκε τότε άνάλαφρα τό πρόσωπό της και μάς καλωσόρισε στο σπίτι μου.

—Μάς συμπαλάτε, είπε, πού δέ ζητήσαμε την άδεια, μά δέν ξέραμε πού νά γράψουμε. 'Ετσι κι άλλιώς μονάχο του έμεινε κι ήταν χοίμα.

Πιά ύστερα μέ ρώτησε για τη Γιούλικα:

—Είναι συγγενής σου; Δέ μοιάζετε καθόλου. Κι ή αδερφή σου προέπει νά 'ναι πολύ πιά μεγάλη.

—'Όχι, της απάντησα, δέν είναι ή αδερφή μου.

—Τότε θα 'ναι γυναίκα σου ή αρραβωνιαστικιά σου.

Κοίταξα ανήσυχα τά χέρια της Γιούλικας κι έπιασα μιá γρήγορη ματιά της πού είχε περάσει κι απ' τά δικά μου χέρια.

—'Όχι, δέν είναι ούτε αρραβωνιαστικιά μου.

—Τότε;

Τότε πιά κοιταχτήκαμε κατάματα μέ τη Γιούλικα. Κατάλαβε πώς της ζητούσα βοήθεια και ώρμησε πειραγμένη στην κουβέντα:

—Τι τότε; Τίποτε δέν είμαστε.

—'Α, τίποτε! Είπε ή γυναίκα και τραβήχτηκε για λίγο αφήνοντας μάς νά κοιταζόμαστε αμήχανα, σά νά βλέπαμε για πρώτη φορά.

Και σιγά-σιγά ένωθα νά ξεκολλώ από τά πράγματα.

Και ποιά ήταν τούτη ή κοπέλλα πού την άγκάλιασα και μ' άγκάλιαζε; Και δέν ήξερα γι' αυτήν τίποτε πιά πέρα απ' την επιδεξιότητα της; Και ποιά ήταν τούτο τό σπίτι πού μέ κοίταζε μέ τά σαπισμένα παράθυρά του, σάν νά μέ γνώριζε και δέ μέ γνώριζε, κι είχε στο ύψος του κάτι σάν παράπονο μαζί κι ειρωνεία; Και ποίος ήμουν εγώ, και πώς βοήθηκα εκεί, μέ τό κεφάλι νά βουίξει από τη ζέση, αντίκρου σ' ένα βουνό πού δέν τελειωνε πουθενά κι ή λέξη 'Ακροκεραύνια τινάζονταν τεθλασμένη στην κορυφή του;

—Κοιπάστε μέσα! Είπε ό μαύρος ίσκιος και προχώρησε νά μάς άνοίξει τη θύρα. Την ακολουθήσα σφίγγοντας άσυνήθιστα τό χέρι της Γιούλικας, τόσο πού γύρισε και μέ κοίταξε ξαφνιασμένη.

—Κοίτα, της είπα, τούτο τό θυρόφυλλο ξεχαρβαλώθηκε, ή κάτω στρόφιγγα έχει ξεκολλήσει. Τό χειμώνα, πού δέ μένει κανείς, θα βροντά μέ τούς βοριάδες μονάχο του όλη τη νύχτα, και ξέρεις, δέν υπάρχει πιά τίς θλιβερό πράγμα από ένα θυρόφυλλο πού βροντά σ' άκατοίκητο σπίτι.

Σάν μπήκαμε μέσα, ένιωσα πιά πολύ ένα αίσθημα άμηχανίας κι ένοχής. 'Εβλεπα τό σπίτι νά σιμμαζεύεται μπροστά μου, άποόθιμο νά συμπλιωθεί μαζί μου, ένα παιδί πού βρίσκειται για πρώτη φορά μπροστά σ' έναν ξένο κι άρνείται νά τοῦ δοθεῖ. Και στο μεταξύ γύρω μας σχηματίστηκε ένας κύκλος από παιδιά πού μάς περιεργάζονταν σιωπηλά και πιά πολύ τη Γιούλικα, πού τό μικρό γαλάζιο της σόφης άφηνε τά πόδια της γιμνά ως άπάνω.

—Κοίτα πόσα έχει! Μού ψιθύρισε ή Γιούλικα.

—Συνεχίζει τη ζωή, της απάντησα.

—'Ο πατέρας σου δέ φάνηκε καθόλου, είπε ή γυναίκα.

Και ρώτησε: Είναι καλά;

'Εκείνο τό βράδι, πού πήγα νά τοῦ πώ για την άπόφασή μου και νά τοῦ ζητήσω τη συνδρομή του, καθόταν άσάλευτος μέσα από τη βιτρίνα τοῦ μαγαζιού του κι είχε τώ μάτια καρφωμένα στη λεωφόρο, πού έβραζε. 'Ηταν τόση ή δική του άκνησία πού για μιá στιγμή βλέποντάς τον απ' έξω τόν πέρασα για ξύλινο σκελετό βιτρίνας, όπου κοιμούν τά ύψασματα. 'Ενα σκούρο ξύλο ήταν τό πρόσωπό του και τά μάτια του δύο νεκρές χάντρες από κιορινισμένο κόκκαλο. Βέβαια πήρε άμέσως ζωή μόλις μέ είδε, τά μάτια του γιάλισαν ξαφνικά, έτρεξε στην είσοδο νά μέ υποδεχτεί κι έκανε μεγάλες χαρές. 'Εγώ ήμουν μάλλον σίς κακές μου, μ' έπνιγε ή ζέση, θαρρώ πώς αυτό ήταν. Τοῦ ζή-

τησα μιὰ λεμονάδα καὶ τοῦ μίλησα ἀμέσως γιὰ τὸ λόγο ποὺ μ' εἶχε φέρεϊ ἐκεῖ. Ξαφνικά συννέφιασε κι ἔγινε πάλι ἀμίλητος. Ἡ-ξερα πὼς δὲν ἦταν γιὰ τὰ γεράματα, γιατί δὲν ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ τοῦ ζητοῦσα. Παλιότερα ἐκεῖ κατέληγα πάντα γιὰ δα-νεικά, ὅταν κάποιο ἔκτακτο ἔξοδο ἔξαντιλοῦσε τὸ μισθό μου πρὶν τὴν ὥρα του —οἱ μόνες εὐκαιρίες ἐξ ἄλλου ποὺ με ὀδηγοῦσαν στοῦ πατέρα μου. Κι ὅμως τίς ἐπισκέψεις μου ἐκεῖνες τίς δέχον-ταν μὲ χαρὰ, μ' εὐγνωμοσύνη, θὰ ἴεγα, ποὺ τὴν ἐκφράζανε οἱ πρόθυμες κινήσεις τῶν χειρῶν του, σὰν μοῦδινε τὰ χρήματα χω-ρὶς νὰ τὰ μετρήσει. Τώρα δὲν εἶπε τίποτε. Μονάχα μὲ κοιτάξε ἀπ' τὸ κεφάλι ὡς τὰ πόδια, πολὺ καχύποπτα, κι ὕστερα, ἀμίλη-τος πάντα, μοῦ μέτρησε τὰ χρήματα.

—Εἶναι καλά; Ξαναρῶτησε ἡ γυναίκα.

—Ὡ ναί, εὐχαριστῶ, πολὺ καλά. Ὁ ἄντρας σας;

—Εἶναι στὸ κοπάδι, ἀπάντησε ἡ γυναίκα, τὸ βράδι θὰ

ῥθει.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Γιοῦλκα βάλθηκε ν' ἀγγίζει τὸ κάθε τι, ταχτοποιώντας τὸ σπῆτι σὰ νὰ 'τανε δικό της. Καὶ γιὰ λίγο μοῦ φάνηκε πὼς ξαστερῶνει. Τὸ ἄγγισμα ἐκείνου τοῦ χειροῦ πὼς τὰ εἶχε ὅλα μεταμορφώσει! Τὸ σπῆτι εἶχε κιόλας ξυπνήσει μ' ὅλες τίς αἰσθήσεις του καὶ τὸ 'νοιῶθε πὼς ἄρχιζε νὰ συμφιλιδώνεται μαζί μας. Στὴν ἀρχὴ καχύποπτα βέβαια, ὕστερα δειλὰ κι ἀδέξια, ὅμως σὲ λίγο μπήκε ἀπ' τὸ δυτικὸ παράθυρο ὁ ἥλιος ποὺ κατέ-βαινε πρὸς τὸ βουνό κι ὅλα ἐκεῖ μέσα πλημμύρισαν φῶς. Κι ἡ Γιοῦλκα ἦταν ἀνεβασμένη στὸ παράθυρο κι ἄπλωνε τὸ χέρι νὰ φτάσει ἓνα κλαδί κορομηλιάς ποὺ ἔγερε φορτωμένο κόκκινα κο-ρόμηλα. Τὸ γαλάζιο της σόρτς εἶχε μαζευτεῖ ἀκόμα πὺς πολὺ ξε-σκεπάζοντας τὸν ἓνα μηρό της ὡς ἀπάνω, ὡς ἐκεῖ ποὺ ἄρχιζε ὁ σφαιροειδὲς γλουτός της. Προχώρησα μέσα στὸ φῶς, γεμάτος εὐ-δαιμονία, κι ἄπλωσα τὰ χέρια μου στὴ μέση της. Πίσω μου ἔ-νιωθα τὸ πρόσωπο τῆς μητέρας μου νὰ μὲ κοιτάζει ἀπ' τὸ κε-φάλι της. Δὲν ἦταν ἐκεῖνο τὸ κέρινο πρόσωπο, ποὺ τὸ 'χε ἀνά-λυπτο τὴν τελευταία φορὰ. Ἦταν ῥόδινο καὶ χαρούμενο, πολὺ χαρούμενο. Ἡ Γιοῦλκα γύρισε καὶ μὲ κοιτάξε χωρὶς ν' ἀφήσει ἀπὸ τὰ χέρια της τὸ κλαδί, ὕστερα κοιτάξε γύρω. Τότε στρά-φηκα κι ἐγὼ κι εἶδα τὰ πρόσωπα τῶν παιδιῶν καὶ τῆς γυναί-κας, πρόσωπα μακρουλά, στεγνά καὶ πανικόβλητα, ποὺ κοιτάζαν μ' ὅλο τὸ ἀσπράδι τῶν ματιῶν τους.

Κι ὅλο τὸ σπῆτι συνοφρυνώθηκε ξανὰ κι ἔπαψε πάλι νὰ 'ναι τὸ δικό μας σπῆτι.

ΓΙΩΡΓΟΥ ΑΡΑΓΗ

Εἰσαγωγή

εἰς τὴν ποίησιν

τοῦ Ἀναγνωστάκη

Τὰ γεγονότα εἶναι γνωστά: πόλεμος, κατοχή, ἀντίσταση, ἀπε-λευθέρωση, ἐμφύλιος, καὶ τελικὰ ἡ κατάρσιση ποὺ ὁργανώθηκε μετὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς μίας παράταξης. Ἡ συμμετοχὴ στὴν προχιά τῆς διαδοχῆς αὐτῆς στάθηκε μιὰ συνέπειαι δεδομένη βασικὰ ἀπὸ τὰ πρά-γματα. Ἀλλὰ τὸ εἶδος τῆς συμμετοχῆς ὑπῆρξε ἀρκετὰ διάφορο, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ γιατί σὰν πράξη ἢ σὰν ψυχικὴ μετοχή, ἄλλοι ἔζησαν τίς φάσεις ἀπ' τὸ κέντρο, ἐνεργὰ δηλαδὴ καὶ ἄμεσα, κι ἄλλοι ἀπὸ θέση περιφερικὴ. Ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ποιήσεως ἡ μεταπολεμικὴ πε-ρίοδος εἶχε τὴν τύχη νὰ δοθεῖ ἀρκετὰ καίρια ἀπὸ ὀρισμένες θέσεις — στίγματα μέσα στὸ γενικὸ χῶρο μίας πλειάδας ποιητῶν τῆς μεταπολε-μικῆς γενιάς. Περιθώρια κάποιας δάκρυσης εὐκολων θέσεων ἢ μὴ θάταν οὐθαίρετο νὰ ἀναζητηθοῦν — στὸ βαθμὸ ἔτσι ποὺ ἡ κάθε στάση ὑπα-γορεύτηκε ἀπ' τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τῶν ἀτόμων καὶ παρέμεινε ἀνιδιοτε-

λής—, ή διάσωση ώσπότε στην περιοχή της ποίησης καταστάσεων που αφορούν άμεση συμμετοχή συνεπάγεται όπωσδήποτε αντιμετώπιση ισχυρών ροπών προς έξωποιητικές κατευθύνσεις. Κι από μια θέση ανάλωσης συμμετοχής μιάς δίνεται ή ποίηση του 'Αναγνωστάκη.

II

α. 'Η πρώτη έποφή με την ποίηση του 'Αναγνωστάκη ένδεχεται να δώσει την έντύπωση μιάς άβυσσάνιστης έκφραστικής. (Παρουσιάστηκε έξώλλου σέ καιρό που έπιζούσε άκόμα ό προσανατολισμός προς την έκφραστική τεχνική του μεσοπολέμου και αντιμετώπιζε την ψυχρότητα της κριτικής).

'Η προσχηματισμένη αντίληψη ή ή έλλειψη προοπτικής υποβάλλουν πιθανότατα την έντύπωση αυτή, γιατί ή έκφραστική στών 'Αναγνωστάκη λειτουργεί χωρίς συμβολισμούς και συμπυκνώσεις που άποσκοπούν σέ μια έισβολή άπ' την επιφάνεια σπό έσωτερικό των καταστάσεων, αλλά από θέση έσωτερική αναπτύσσεται μάλλον έπίπεδα κάνοντας χρήση της περιγραφής. 'Αλλά οι λέξεις και οι φράσεις στην περίπτωση αυτή φορτίζονται με τό δυναμικό της άρχικής κατάδυσης. Πρόκειται περισσότερο για μια αντιροποιστική αντίδραση —αντιερωτιστική, σπό πεδίο της έκφρασης, της προηγμένης καθόδου— με σκοπό τη διάσωση της έκφρασης άπ' τόν έρημισμό μέσω του άποσυμφορητικού ρόλου της περιγραφής. Τό ζήτημα κατ'ά συνείπεια έντοπίζεται σπό κρίσιμο σημείο της ίσορροπίας: ή άπατυχία μιάς λειτουργίας τέτοιας έγκειται στην άκαιρη άπόκλιση προς ή ή την άλλη πλευρά — ιδιαίτερα έφ' όσον γράφονται άποσπάσματα μιάς ποιητικής σύνθεσης ή μιάς ποιητικής κατάστασης διάρκειας. Πραγματικά αυτό συμβαίνει σπάνια, είτε γιατί έπιχειρείται μια συμπύκνωση περαιτέρω ως τό όρια του έρημικού, είτε γιατί άσκειται ή περιγραφή από όχι αξιόλογο έπίπεδο ως τό όρια της χαλαρότητας.

β. Όπως κάθε ποίηση έξαμολογητικής διάθεσης, ή ποίηση αυτή κρίνεται στίς συναισθηματικές της κορυφώσεις. Στην κομπύλη των όποιων περισσότερο ύφίσταται οι προϋποθέσεις μιάς μετάπτωσης προς την περιοχή της αισθηματολογικής έκτόνωσης. Στόν 'Αναγνωστάκη ή έκπτωση αυτή ποικιλοτρόπως φυσικά, βάση μιάς έσπιγμιατικής θάλαγα άγνωσης του άναγνώστη. Μέσα στην ποιητική λειτουργία ό ποιητής, χωρίς ν' άπόζητά συμπάθεια, ή νά έπιζητά έντυπώση ή νορκισισμό, έμφανίζεται περίπου με τό νότα, Μονότοις τόν βλέμμα του προσηλωμένο άποκλειστικά προς τ' αντικείμενο, την αντίδραση δηλ. που έχει προκληθεί άπ' τό γεγονός, —χωρίς ν' άφήνεται σέ πε-

ριθώρια διαφυγής προς οιαδήποτε έκδήλωση όνειροπόλησης. 'Η στάση αυτή ολοκληρώνεται από μια πλάγια κατάργηση της χρονικής άπόσπασης: ή άφήγηση γίνεται άπ' τό πεδίο της έπίδρασης που άσκει πάνω στην ύπαρξη, την ώρα της ποιητικής λειτουργίας, ένα περιστατικό ή περισσότερα πόχουν προηγηθεί. 'Από τόπο πιθανόν και ν' άπορρέει κάποια σκηνοθετική δυσχέρεια. 'Αλλά, ή στάση αυτή —ή πλαγιοκόπηση της άπόσπασης και ή ταύτιση σχεδόν με τό έσωτερικό αντικείμενο του γεγονότος—, αίρώντας την ύπόσταση του πέρα από όποιαδήποτε πραγματική οντότητα άναγνώστη, συντελεί σπό ν' άποσπαστεί κι από τη δυνατότητα του χώρου της ή ποιητική προσπάθεια ενός άλλοθι. 'Όντας, σπό συγκεκριμένο περιβάλλον σχετικά με τόν άποδέκτη, ή ποίηση «ό καλύτερος ποίος νά κρύψουμε τό πρόσωπό μας», κι από φύση άνεπαρκής «νά αντιπροσωπεύει σπό γεγονός». 'Η ποίηση —ή διάσωση της ποίησης— ολοκληρώνει δηλ. στόν ποιητή τό άδιέξοδο της μοναξιάς του. (Και σκέπτομαι την αντίσταση που χρειάστηκε κάποτε νά ξεπεραστεί για νά συνεχιστεί ή ποιητική προσπάθεια, γιατί συχνά αισθανόμαστε —δηλωτικά του κενού της προσπάθειας— τά σημάδια μιάς σιωπής που δέν πραγματοποιήθηκε όριστικά).

γ. Ζώντας ό 'Αναγνωστάκης την έποχή του μεσοπολέμου είχε αντικειμενικά τά περιθώρια μιάς φυγής μέσα σπό πάθος ή την έμπάθεια της μοναμέρειας. Βέβαια δέν πρόκειται για πράξη έκλογής. 'Απαρνούμενος τη μονομέρεια δέν κατέφυγε στην ποίηση ή στόν άναγνώστη. 'Ότι βαθύτατα τόν παίδεψε και τόν άπογοήτευε είναι τό γεγονός. Πρόκειται πιθανότατα για μια ήθική συνείδηση, αλλά περισσότερο για μια συνείδηση άφηνισμένη —άν μ' αυτό μπορώ νά χαρακτηρίσω την ύπαρξη, σπό ύπόσπρωμα του οιαδήποτε βιώματος, μιάς γνώσης που άφορά τη γενικότερη έξάρτηση του έδω και του τώρα άπ' τό εκεί και τό πολύ πριν. Είναι βέβαια μια γνώση αυτή που την κατέκτησαν πολλοί, αλλά σάν αίσθηση όργανική δέν ξέρω νά είσχωρησε στην ποίησή μας έξω άπ' τις περιπτώσεις —σχετικά έστω— του Καδάφη και του Σεφέρη. Για νά προχωρήσει ό 'Αναγνωστάκης πέρα από τό πάθος της μοναμέρειας χρειάστηκε νά προχωρήσει πριν όργανικά μέσα από κάμποσους ριάνες έλληνικής πραγματικότητας και νά ξεπεράσει τό παρόν. 'Ετσι ή όλη στάση του νά γίνει αίτηση για μια προχωρημένη μορφή ζωής, κ' ή σύγκρουσή του με τό γεγονός —μέσ' άπ' την άδυναμία της μονάδας ν' άντιταχτεί άποτελεσματικά σπό χρόνο και στην έκταση— νά δηλώνει ένα έπερχόμενο άδιέξοδο.

δ. Πρέπει κάποτε νά έκτιμήσουμε τά πράγματα πέρα από την

δποια επιτυχημένη ή αξιολογή έστω επίφαση. Πρόκειται συγκεκριμένα για τη γλώσσα. 'Η λέξη από μόνη της δεν έπαιρκει έτσι, άδειά από τις έμπειρίες μιάς ζωής που βρίσκεται στην προσπάθεια της διαμόρφωσης. 'Η παρατήρηση που Γ. Σεφέρη πώς στον Κάλβο δεν λειτουργού την πλειονότητα οι λέξεις, ίσχυει, αντίστοιχα και για τους δημοτικιστές ποιητές. 'Ο δημοτικισμός προσέφερε κυρίως σαν άρνητική στάση άπορρίπτοντας την καθαρεύουσα, χωρίς συνάμα να δημιουργήσει το έκφραστικό όργανο της νεοελληνικής πραγματικότητας. 'Η λέξη περιμένει και θα περιμένει ίσως πολύ να φορτιστεί. 'Η γλώσσα δηλ. σκόδαμείται από τους λίγους που της υποβάλλουν τα στοιχεία της ζωής αυτής που πάει να γίνει πρόσωπο. Συγκεκριμένα, ένας κόσμος που δεν έχει συνέχεια έσωτερικής ζωής (άπ' την Τουρκοκρατία και το βουνό ως την άσπική ζωή μεσολαβεί χάσμα), δεν διαμόρφωσε ακόμα τα χαρακτηριστικά του, ούτε επέβαλλε τις έμπειρίες του στην τέχνη, βρίσκεται άπράσιπταυτα έκτεθειμένος στους έξωτικούς τρόπους που προσφέρονται από προχωρημένες μορφές ζωής και στις έμπειρίες πιο σχηματισμένης τέχνης. Το βλέμμα πότε και ή αίσθηση που ένδέχεται να προχωρήσει οργανικά πέρα από τις προσφορές αυτές, έστω και σχετικά, μεταφέρεται στη χωρητικότητα της λέξης ή της φράσης, του ήχου, του χρώματος, του όγκου κ.λ.π. Νομίζω πώς ή γλώσσα μας αρχίζει να φορτίζεται ουσιαστικά άπ' τον Καρυωτάκη. Και ή συνέχεια από την άποψη αυτή εύκολα διαπιστώνεται στον 'Αναγνωστάκη. 'Αξιζει ακόμα να παρατηρήσουμε στο έργο του ώριμες «πραβηγμένες» λέξεις που καθώς άποτελούν στο νόημα της φράσης παρεμβαλλόμενα δοχεία κατά ένα τρόπο διοσώζονται άπ' το κοινό υπόδαθρο με τις γειτονικές.

«Διαβάζουμε την έποποιία της καθημερινότητας»
 «Τών έσχεμένων συνειρημών, τη λογική του όνειρου»
 «Είτανε μια θεμιτή καθορισμένη αναγκαιότητα»
 «'Αλλότιο πλήθος έρπει τώρα στις λεωφόρους»
 «Σαν περιζήτητη άμοιβή φτηνής ζωής»

III

'Ο Μολόλης 'Αναγνωστάκης γεννήθηκε και ζει στη Θεσσαλονίκη. Τα πρώτα του ποιήματα, γραμμένα μεταξύ 1941—44, τα τύπωσε με τίτλο «'Εποχές», σε ηλικία είκοσι έτών, το 1945. 'Ο έρωτας, ο πόλεμος, ή αντίσταση, στις «'Εποχές» δίνονται — μολονότι πρώτιστα ώριμος ο ποιητής — με άρκετο έφηβικό ρωμαντισμό. 'Υποδηλώνε-

ται όμως μια συγκίνηση που πάει να έξαρηθεί άπ' το πράγμα, και μια αίσθηση που συναντάει άνετα το χώρο που την περιβάλλει.

Οι «'Εποχές 2» τυπώθηκαν το '48. Σπα ποιήματα αυτά — έκτος του 1 που άνήκει περισσότερο στις «έποχές» — ο 'Αναγνωστάκης φανερώνεται να έχει αντιληφθεί θεωρητικά και προπαντός οργανικά την ψυχρή έκταση του γεγονότος. Σαν γεγονός χαρακτηρίζεται έδώ ή ίσχη μιάς πραγματικότητας που δεν αίρεται άπ' την πρόθεση ή τη «θεμιτή» προσδοκία μιάς γενιάς για ένα αύριο καλύτερο. «φεύγοντας είπανε πια πολύ άργά» «ούτε κανείς αλήθεια, πρόσμενε να φέξει» «όπως είπανε μακριά τα ξημερώματα» «χωρίς ούτε ένα σφύριγμα τράινου». Πέρα από τις όποιεςδήποτε συγκεκριμένες άναφορές, υποθέτω πώς στο υπέδαφος που άνακινεί αυτές τις φράσεις υπάρχει ή άδράνεια που δημιουργείται άπ' τη συμμετοχή, στη μονάδα και στο σύνολο, του καθυστέρημένου ελληνικού χρόνου κ' επενεργεί άνασταλτικά στην κίνηση προς την τελείωση. Πρόσωπο με πρόσωπο ο ποιητής μ' ότι συμβαίνει γύρω που ζει τη βροδιά άπογοήτευση των διαψεύσεων, με κάποια ύποσημειούμενη κάποτε έκπληξη για τα όρια της καταστροφής.

Στις «'Εποχές 3», που τυπώθηκαν το '51, ή καταιστροφή έχει συντελεστεί. 'Ο ποιητής ζει τη στιγμή της εισχώρησης του συμβάντος ως τον τελευταίο ύπαρξιακό χώρο, ψάχνοντας συνάμα μέσα από πράγματα και περιστατικά τις έκδοχές του άδιέξοδου. Με τις «'Εποχές 3» κορυφώνεται και κλείνει ή ένότητα των 'Εποχών.

'Αλλά ο 'Αναγνωστάκης δεν σάπασε. Γιατί ή ποίηση άνταποκρίνεται σε μια διάθεση άνιχνευσης του νοήματος και της συνέπειας των καταιστώσεων;

Το '54 τυπώθηκε ή συνέχεια». 'Αναφορικά με τις 'Εποχές παρουσιάζονται ουσιαστικές διαφοροποιήσεις. Στις 'Εποχές, μολονότι ο 'Αναγνωστάκης δε μιλά άπ' τη στιγμή που συντελείται το γεγονός — αλλά άπ' την επόμενη που έχει συντελεστεί — έχουμε άνταποκρίσεις άπό ένα χώρο δράσης. Στη «Συνέχεια» μεταφερόμαστε στο μετέπειτα αυτού του χώρου. Κι άπ' την άπόσταση αυτή — όχι άπόσταση άπ' ότι άπορτίζεται το παλιό βίωμα — παρέχεται κάποια δυνατότητα σκηνοθεσίας. 'Η εύρύτητα και ή ασάφεια του στίχου αρχίζει να υποχωρεί στην έλλειπτικότητα και την ενάργεια, ή υποβολή της ασάφειας στη σφαιρικότητα του σύμβολου. 'Ολος ο κόσμος των 'Εποχών είναι κιόλας ένας κοντινός άπότηχος. 'Η ένότητα ζει το μετέπειτα της άπώλειας «μιάς Αύγης» που είχε έλλισει. 'Αλλ' έχει επίχσει του «λίμου» με τη συναίσθηση μιάς όφειλης προς αυτούς που έλλειψαν στο μεταξύ. Κι ο θάνατος συνεχίζεται «έτσι που πια δεν ήξερε κανείς αν πέ-

θαῖνε ἢ ἂν ζοῦσε ἀκόμα».

Ἡ «Συνέχεια 2», τυπωμένη μαζί μ' ὅλα τὰ προηγούμενα ποιήματά τὸ '56, ἀντλείται ἀπ' τὶς ἴδιες κατασπάσεις συμπληρώνοντας τὴν «Συνέχεια».

«Πῶς νὰ ἐξηγήσω πὶὸ ἀπλὰ τὶ ἦταν ὁ Ἡλίας
Ἡ Κλαίρη, ὁ Ραοῦλ, ἡ ὁδὸς Αἰγυπτίου
Ἡ 3η Μαΐου, τὸ τραῦμα 8, ἡ «Ἀλκυονίδα»,
Τὸ σπῆτι τοῦ Γιώργου τὸ ἀναρωτηριό».

(Ἡ ἐκδοσὴ τοῦ '56, μετὰξὺ «Ἐποχῶν 2» καὶ «3» συμπεριέλαβε τὶς «Πορρενθώσεις»· πέντε ποιήματα ποὺ ἀναπτύσσονται στὰ πλαίσια τῶν Ἐποχῶν).

«Ἡ συνέχεια 3» κυκλοφόρησε τὸ '62. Ἀνήκει ὅπωςδὴποτε — ὅπως δηλώνεται ἀπ' τὸν τίτλο — στὴ γενικότερη ἐνότητα τῆς Συνέχειας. Σημειώνεται ὡστόσο κάποια διαφοροποίηση. Στὸ χῶρο τῆς ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κάποιος ποὺ ὁλότρελα ἀνέκει στὸ μετέπειτα τῆς δράσης. Ἡ ζωὴ στὴ συγκεκριμένη τῆς ἐκδήλωση εἶναι ἀρκεῖτα ἰσχυρὴ γιὰ νὰ ἐπιβάλλει ἕνα ποσοστὸ συμμετοχῆς στοὺς ὁποιοὺςδὴποτε νεώτερους προσανατολισμούς. Ὁ ποιητὴς ἀπ' τὴ νῆα τοῦ ἐπαφῆ μὲ τὰ πράγματα παροικιοῦται τὴν ἀλλοτρίωση ποὺ συντελεῖται γύρω του, βασικὰ σὰν μιὰ συνέχεια παλιάς ὑπόθεσης, ἀλλ' ἐπιπρέπει κι ἕνα ποσοστὸ κριτικῆς συμμετοχῆς στὴ γενικότητα τοῦ παιχνιδιοῦ ποὺ ἔκτοτε ὀργανώθηκε. Ἐκφραστικὰ συνεχίζεται καὶ κορυφώνεται ἡ γραμμὴ τῆς «Συνέχειας».

Κρίνοντας ἀπ' τὸ βαθμὸ τῆς νέας σύνδεσης τοῦ Ἀναγνωστάκη μὲ τὴν πραγματικότητα, «ἡ Συνέχεια 3» μπορεῖ νὰ σημαίνει — ὅπως ὑποδηλώνεται ἀπ' τὸ τελευταῖο ποίημα τῆς συλλογῆς, τὸ προτελευταῖο, καὶ μερικὰ ἀκόμα — τὴν κοπῆση τοῦ ἔργου του, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπαρχὴ μιᾶς ἄλλης συνέχειας.

«Ἐ π ο χ ἔ ς»

ΧΑΡΗΣ 1944

Εἴμασταν ὅλοι μαζί καὶ ξεδιπλώναμε ἀκούραστα τὶς ὥρες μας
Τραγουδοῦσαμε σιγὰ γιὰ τὶς μέρες ποὺ θαρχάτανε φορτωμένες
πολύχρωμα ὁράματα

Αὐτὸς τραγουδοῦσε, σωπαίναμε, ἡ φωνὴ του ξυπνοῦσε μικρὲς
πυρκαγιές

Χιλιάδες μικρὲς πυρκαγιές ποὺ πυρπολοῦσαν τὴ νιότη μας
Μερόνυχτα ἔπαιζε τὸ κορυτὸ μὲ τὸ θάνατο σὲ κάθε γωνιά καὶ
σοῦδα

Λαχταροῦσε ξεχνώντας τὸ δικό του κορμὶ νὰ χαρίσει στοὺς ἄλλους
μιὰν Ἀνοιξή

Εἴμασταν ὅλοι μαζί μὰ θαρρεῖς πῶς αὐτὸς ἦταν ὅλοι.
Μιὰ μέρα μᾶς σφύριξε κάποιος στ' αἰτί: «Πέθανε ὁ Χάρης»
«Σκοτώθηκε» ἢ καὶ τίτιο. Λέξεις ποὺ τὶς ἀκοῦμε κάθε μέρα.
Κανεὶς δὲν τὸν εἶδε. Ἦταν σοῦρουπο. Θάχε σφιγμένα τὰ χέρια
ὅπως πάντα

Στὰ μάτια του χαράχτηκεν ἄσθυστα ἡ χαρὰ τῆς καινούργιας ζω-
ῆς μας

Μὰ ὅλα αὐτὰ ἦταν ἀπλὰ κι ὁ καιρὸς εἶναι λίγος. Κανεὶς δὲν
προφταίνει.

... Δὲν εἴμαστε ὅλοι μαζί: Δυὸ τρεῖς ξενιτεύτηκαν
Τράβηξεν ὁ ἄλλος μακριὰ μ' ἕνα φέροισι ἀόριστο κι ὁ Χάρης
σκοτώθηκε

Φύγανε κι ἄλλοι, μᾶς ἦρθαν καινούργιοι, γεμίσαν οἱ δρόμοι
Τὸ πλῆθος ξεχύνεται ἀβάσταχτο, ἀνεμίζουνε πόλλι σημαίες
Μαστιγώνει ὁ ἀγέρας τὰ λάβαρα. Μὲς στὸ χάος κυματίζουν
τραγοῦδια.

Ἄν μὲς στὶς φωνές ποὺ τὰ βοᾶν τρυποῦνε ἀνελέητα τὰ τείχη
Ξεχώρισες μιὰ: Εἶν' ἡ δική του. Ἀνάβει μικρὲς πυρκαγιές
Χιλιάδες μικρὲς πυρκαγιές ποὺ πυρπολοῦν τὴν ἀτίθαση νιότη μας
Εἶν' ἡ δική του φωνὴ ποὺ βουίζει στὸ πλῆθος τριγύρω σὰν ἦλιος

Π' ἀγκαλιάζει τὸν κόσμο σὰν ἥλιος ποὺ σπαθίζει τις πικρές σὰν ἥλιος
 Ποὺ μᾶς δείχνει σὰν ἥλιος λαμπρὸς τις χρυσὲς πολυτεῖες
 Ποὺ ξανοίγονται μπρὸς μας λουσιμένες στὴν Ἀλήθεια καὶ στὸ αἶθριο τὸ φῶς.

«'Εποχές 2»

Υ

Φτάνεις καὶ σὺ κάποτε νὰ πιστέψεις πὼς σάπισαν ὅλα τὰ περάσματα πὼς ἀμείλιχτοι φύλακες στέκονται ὀρθοὶ σὲ κάθε γωνιά. Πολλὲς φορές ἡ νύχτα ξέρει νὰ σοὺ μιλά σὰ μιὰ θανάσιμη ἡδονικὴ φίλη μὰ σὺ δὲν θές νὰ τὴν ἀκοῦς, ζητᾷς μιὰ λάμπα, τίποτε ἄλλο ἀπὸ μιὰν ἐλάχιστη λάμπα, μιὰ λάμπα τόσο ταπεινὴ μέσα σὲ τοῦτο τὸ σκοτάδι. Ἔστω λοιπὸν θὰ περιμένουμε ἐδῶ τὰ ξημερώματα —μποροῦμε στὴ ζωὴ μας δυὸ φορές νὰ ξαναρχίσουμε— χωρὶς ὅλο τοῦτο τὸ φορτίο τῶν ἀδέσποτων λέξεων νὰ βαραίνει τὸ μυαλό μας χωρὶς ὅλους αὐτοὺς τοὺς σεμνοὺς ἀνθρώπους τόσο βέβαιος ἀπόλυτα ὁ καθεὶς γιὰ τὸν ἑαυτό του, δισπάζοντας τί νὰ προσφέρει στὸν ἄλλο: ἓνα σπαθὶ ἢ ἓνα ἄνθος, χωρὶς αὐτοὺς τοὺς τυφλοὺς χιμαιρικοὺς ὑπαίθριους ρήτορες ποὺ βλέπουνε τὰ χρόνια τοὺς ἀδιάφοροι νὰ φεύγουνε σὰν τοὺς προχρὺς μιᾶς πανάρχαιας ἀμείβας βαρείας. Ἦρθανε, ἄλλοτε, τόσοι αἰχμηλοτίζοντας τὸ θάνατο μὲ μιὰ λαχνοεισμένη χειρονομία δίχως νὰ κρατοῦν μαζί τους πορὰ μιὰ σφαῖρα μοναδικιά, γιὰ τὸ δικό τους κορμί. Γυναίκες ποὺ πᾶς μαρτυρικὰ τοὺς δάκρυα δὲν μπόρεσαν νὰ σβύσουνε πάνω στὸ μάρμαρο ποτὲ τις χοιρικὲς πῆς προσφοράς τους. Ἡ γνώριμη πικρὴ μυρουδιά τοῦ κλεισμένου ἀπὸ χρόνια δωματίου, τοῦ μουχλιασμένου δωματίου, μιὰ νύχτα μιὰ νύχτα πιά χωρὶς ἐπιστροφή.

Πολλοὶ μᾶς μίλησαν ἐπίσης γιὰ τὴν Ἐποχὴ
 Γιὰ τὸν καιρὸν τὸ βαρυσήμαντο
 Ἐπρεπε βέβαια καὶ σὺ πιά νὰ διαλέξεις
 Αὐτὸ ποὺ λέμε μιὰ συνέπεια μιὰ ἀκεραιότητα
 Κάτι τὸ ἀνθρώπινο μὲ μιὰ ὁποιαδήποτε τελείωση
 Ξεχνώντας τί μοιράζουμε κάθε καινούργια στιγμή.
 Ἄλλοι μᾶς εἶπανε νὰ γονατίσεις ἔστω μιὰ φορὰ

Σ' αὐτὸ ἃς ποῦμε, ποὺ καθορίστηκε ἀναχώρηση
 Μπροστὰ σ' ἓνα κρεβάτι σὲ μιὰ γύμνωσι
 Σὲ μιὰ φωτιά μπροστὰ χαμηλωμένη.
 Μὰ ἀλήθεια πὲς μου ἐστὶ πὼς νὰ νικήσεις
 Ἐτοῦτο τὸ κουρέλι μὲ τὸ σχῆμα τῆς καρδιάς σου
 Ἐτοῦτο τὸν καπνὸ ποὺ ἀντιστέκεται σπὸν ἄνεμο
 Ἐστὶ ποὺ μόνο τῶξερές πόσες φορὲς
 Μετρήσαμε στὶς ἴδιες πλάκες τὰ βαριά μας βήματα
 Βουλιάξαμε τὰ πόδια μας στὴν ἴδια σάπια λάσπη
 Βοήγαμε ἓνα θλιμμένο καρτάρισσι
 Πίσω ἀπὸ μιὰ γλυκεῖα μορφὴ παιδιοῦ
 Ἐστὶ μονάχα θὰ τραβήξεις τις κουρτίνες
 Πίσω τους τὰ ψυχρὰ ἡδονισμένα ὁμοιώματα
 Βαμμένα ἀξιοδρήνητα γελοῖα
 Χτυποῦνε τὰ δυὸ χέρια τους σὲ πίδακα χαρᾶς.
 Ἐγκατάλειψη. Πόσο τὸ καταλάβαμε στὸ τέλος
 Καλά, γιὰ τὴν ἡθοποιία τῆς βραδυᾶς
 Γιὰ τὴν ἀπέραντη φτήνεια καὶ τὴν κούραση
 Κάποιας φυματωτῆς ὄνειροπόλησις
 Μ' ὅλο ποὺ εἶτανε κι αὐτὸ στὸ κάτω κάτω μιὰ ἀναχώρηση
 Πέρα ἀπ' τὸ καθιερωμένο καὶ τὸ νόμιμο
 Ἐγκατάληψη μὲ τὴ συναισθησι τῆς ἀδιάκοπης στιγμῆς
 Γιὰ μιὰ ἡδονὴ ποὺ δὲν γνωρίζει μεταμέλεια
 Γιὰ μιὰν ἀπάνθρωπη φυγὴ
 Πέρα ἀπὸ κάθε ὄργιο σκέψεων
 Ἦ ἀντικρουμένων διαθέσεων.

Σάπισαν ὅλα τὰ περάσματα φύλακες βλοσυροὶ σὲ κάθε πόρτα.
 Σκέφτομαι τις σουβλερὲς κρύες κραυγὲς ποὺ καρφώνουν σπὰ φέρετρό
 τους τοὺς νεκροὺς, τὴ χαλασμένη ἀγνότητα μιᾶς γυναίκας ποὺ ξόδεψε
 ἀσυλλόγιστα τὸν παιδικὸ ἔρωτά της, ὅτι μπορούσες νὰ πιστέψεις σπὴν
 πὶο χιμαιρικὴ σου ἀσιλπέεια, μὰ τί εἶναι τοῦτο ποὺχοῦμε ὀνομάσει ἀ-
 νεγανόρδω; Ἦσος ὑπάρχει πάντα ἡ διαφυγὴ, ἀπολαύσεις το
 βήματα τοῦ γυρισμοῦ, ὅταν ὅλοι οἱ φίλοι σου ἔχουνε πεθάνει ἀνεξήγη-
 τα ἀπὸ μιὰν ἀγνωστὴ ἀρρώστεια, ἴσως ὑπάρχει πάντα νὰ σημεῖνει
 μιὰ ἀναχώρησι πέρα ἀπὸ κάθε καθιέρωσι καὶ πίστη.

(Καὶ ποιὸς νὰ μᾶς προσέξει, ποιὸς
 καὶ νὰ μᾶς λογαριάσει
 στὴ θέσι ποὺ καθάμαστε;)

ΤΙΙΙ

Στή μνήμη τοῦ 'Αλέξη

Αὐτὸ ποὺ ὀνομάσαμε φθινόπωρο εἶτανε μὴ θεμιτὴ καθορισμένη
ἀναγκαιότητα

(Ἡ ἀφή μας μοιράζεται ἀνάμεσα σὲ σκυθρωπὲς κουρτίνες κ'
αἰσθήματα ἐφηβικά

Τὰ μάτια μας ποὺ ματώθηκαν ἀπὸ πυρπολούμενους θαλασσινοὺς
ἥλιους)

Κανεὶς ναυαγὸς δὲν πεθαίνει χωρὶς μιὰ φωτογραφία νοσταλγικὴ
Κανένα πλοῖο δὲ σαλπάρει χωρὶς καπνὸ καὶ χωρὶς δάκρυα.

Δὲ ζητήσαμε πίσω ἀπ' αὐτὴ τὴν πολιτεία καμμιὰ σίγουρη ἐναλ-
λαγή

Δὲν ἀσφαλίσουμε τὴ βεβαιότητα τῆς πληρωμένης ἐγκαρτέρησης
Τὸ βράδυ ἀνάβουν οἱ βιτρίνες τῶν νεωτερισμῶν, στριφογυρίζουν
τὰ γραμμόφωνα

Μέρες γιορτῆς οἱ σημαῖες ὑψώνονται, τὰ σχολεῖα μ' ὁμοιόμορ-
φες μπλουζες

Κάθε κενότητα ἀναπαύεται ἀνὸδυνα πάνω σὲ καταχτημένες ἀπο-
σκευές

Πηγαίνει στὰ ζαχαροπλαστεία, συνωθεῖται, ἡδονίζεται

Περιφρονεῖ, αὐτάρεκτος, κάθε εἶδους ἐγκατάλειψη.

Ἐμεῖς δὲ ζητήσαμε τὴν ἀνεκπλήρωτη ἔξοδο, στενέψαμε τὴν καρ-
διά μας

Ἐντιμοὶ στὰ βραδυνὰ σφυρίγματα τῶν κρατικῶν Σιδηροδρόμων
Ποὺ συγκλίνουν μὲ τὶς πρώτες βροχὲς ὁμαλά, μὲ θερινῶν εἰδυλ-
λίων ναυάγια.

Αὐτοὶ πιστεύουν πὼς ὁ χρόνος μὲ τὰ χαρτιά περνάει πῶς
εὐχάριστα

Ἄν δὲ βρέξει θὰ πᾶμε στὸ πάρκο, ἂν βρέξει στῆς κυρίας Ἀγ-
γέλας

Ἐμεῖς ποὺ στὴ σοφίτα κατοικεῖ ὁ ἀρχαῖος μαέστρος μὲ τὴ γυ-
ναῖκα του

Κ' ἡ κόρη ἀρραβωνιάζεται 29 χρονῶ, ἀπέκρουσε πολλὰς προτάσεις
Ἀγαποῦσε τὴ διαστολή, τὰ θερινὰ ξενοδοχεῖα, τὰ κλειστὰ οἰκο-
γενειακὰ κέντρα

Λατρεῖ εἶνα βρέφος, θὰ τ' ὀνομάσει Ἀγνή, ἂν κι ὁ γιατρὸς
τὸ ἔχει — ἢ σχεδὸν — ἀπαγορεύσει.

Ἀφήσαμε, νέα παιδιά, στὸ καφενεῖο ἢ «Ὡραία Σελήνη» τὰ κα-
τακάθια τοῦ καφέ

(Ἡ μοῖρα μας ἀνοίγεται θανασιὰ: ἐδῶ δρόμος, ἐκεῖ δρόμος,
ἀπὸ καὶ ἐπίσης δρόμος)

Τὸ βράδυ θὰ παίξεις τρεῖς παρτίδες τάβλι γιὰ τρία γλινὰ ἢ ὑ-
ποβρύχια

Τὸ βράδυ ἔχει πάντα δροσιά. Γυναῖκες περιφράσουν τὴ δίοδο
τῶν στενωπῶν

Σηκώνονται, πηγαίνουν μέσα, ἀνανεώνονται καὶ συνεχίζουν

Οἱ ἄνδρες ἐπιστρέφουν ἀργά, ἔχουν δειπνήσει ἢ ἰσχυρίζονται

Ὁ ρόγχος τῶν δωματίων εἶναι κενός, ὁ χρόνος ἐπισκέπτεται ἀ-
ναλλοίωτος.

“Ἐποχές 3,,

Ἡ ἀγάπη εἶναι ὁ φόβος ποὺ μᾶς ἐνώνει μὲ τοὺς ἄλλους

Ὅταν ὑπόταξαν τὶς μέρες μας καὶ τὶς κρεμάσανε σὰ δάκρυα

Ὅταν μαζί τους πεθάνανε σὲ μιὰν οἰκτρὴ παραμόρφωση

Τὰ τελευταῖα μας σχήματα τῶν παιδικῶν αἰσθημάτων.

Καὶ τί κρατᾷ τάχα τὸ χέρι ποὺ οἱ ἄνθρωποι δίνουν;

Ξέρει νὰ σφίξει γερὰ ἐκεῖ ποὺ ὁ λογισμὸς μᾶς ξεγελά

Τὴν ὥρα ποὺ ὁ χρόνος σταμάτησε καὶ ἡ μνήμη ξεριζώθηκε

Σὰ μιὰν ἐκζήτηση παράλογη πέρα ἀπὸ κάθε νόημα;

(Κι αὐτοὶ γυρίζουν πίσω μιὰ μέρα χωρὶς στὸ μυαλὸ μιὰ ρυτίδα

Βρίσκουνε τὶς γυναῖκες τοὺς καὶ τὰ παιδιά τοὺς ποὺ μεγάλωσαν

Πηγαίνουνε στὰ μικρομάγαζα καὶ στὰ καφενεῖα τῆς συνοικίας

Διαβάζουνε κάθε πρωὶ τὴν ἐποποιὰ τῆς καθημερινότητας).

Πεθαίνουμε τάχα γιὰ τοὺς ἄλλους ἢ γιὰ τὴν ἔτσι νικοῦμε τὴ ζωὴ

Ἡ γιὰ τὴν ἔτσι φτάνουμε ἓνα-ἓνα τὰ τιποτένια ὁμοιώματα

Καὶ μιὰ στιγμή στὸ στεγνωμένο νοῦ τοὺς περνᾷ μιὰν ἡλιαχτίδα

Κάτι σὰ μιὰ θαμπὴν ἀνάμνηση μιᾶς ζωτικῆς προϊστορίας.

Φτάνουνε μέρες ποὺ δὲν ἔχεις πιά τί νὰ λογαριάσεις

Συμβάντα ἐρωτικὰ καὶ χρηματιστηριακὰ ἐπιχειρήσεις

Δὲ βρίσκεις καθρέφτες νὰ φανᾶς τ' ὄνομά σου

Ἀπλὲς προθέσεις ζωῆς διασφαλίζουν μιὰν ἐπικαιρότητα

Ἀνία, πόθοι, ὄνειρα, συναλλαγές, ἐξαπατήσεις.

Κι ἂν σκέφτομαι εἶναι γιὰ τὴν συνήθεια εἶναι πῶς προσεγγίζω

την τύχη.

Μα ποιός θάρρει να κρατήσει την όρμη μιᾶς πόρας που πέφτει;
Ποιός θά μετρήσει μιὰ - μιὰ τις σταγόνες πριν σβύσουν στο χῶμα
Πριν γίνουν ένα με τη λάσπη σὰν τις φωνές των ποιητῶν;
Ἐπαίτες μιᾶς ἄλλης ζωῆς τῆς Στιγμῆς λιποτάχτες
Ζητοῦνε μιὰ νύχτα ἀπόσιτη τὰ σάπια τους ὄνειρα.

Γιατί ἡ σιωπή μας εἶναι ὁ δισταγμός γιατὶ τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο.

Ἐπερτε μιὰ κίτρινη παληὰ βροχή...

Γ. Κ.

Ἀρχισε μιὰ σιγανὴ βροχὴ ἄργα πρὸς τὸ βράδυ.
Στὶς πολιτεῖες ὁ οὐρανὸς φαίνεται μιὰν ἀτέραντη λασπωμένη
πεδιάδα

Κ' ἡ βροχὴ εἶναι μιὰ καλωσύνη, ὅσο νὰ πεῖς, δὲ μοιάζει διόλου
μὲ τὸ θάνατο

Μπορεῖς νὰ βαδίζεις κάποτε χωρὶς κανένα σκοπὸ ἢ μὲ σκοπὸ —
σοῦ εἶναι ἀδιάφορο

Μιὰ ἐποχὴ μακρινὴ καὶ νεκρὴ σὰ μιὰ βίαια σκισμένη πολυτέλεια.
Ἐγὼ συλλογίζομαι πὼς καὶ γιατί ἄραγε μιὰ βροχὴ μπορεῖ νὰ
σοῦ θιμίζει τόσα πράγματα

—Χωρὶς ἀμφιβολία εἶναι τόσο ἀνόητο νὰ τὰ στοχάζεσαι ὅλα αὐ-
τὰ μιὰ τέτιαν ὥρα—

Συλλογίζομαι ὅμως στὶς ζεστὲς χειμωνιάτικες κῆμαρες μιὰ ἀλ-
λοιώτικη μυρωδιὰ

Ὅσοι ἀπὸ τὶς 6 μὲ τὰ κλειστὰ παραθυρόφυλλα καὶ τ' ἀναμ-
μένο φῶς

Ἡ μιὰ γωνιὰ δίπλα στοῦ τζάμι σ' ἕνα μεγάλο καφενεῖο μὲ τὶς
ἀδιάφορες φωνές.

Τὼ συλλογίζεσαι ὅλα αὐτὰ μὲ τὸν πιὸ ἀπλούστερο τρόπο ὅπως
διόλου παιδιάστικα

Μπορεῖς νὰ λημονεῖς τὸ κάθε τι, τὶ τάχα νὰ γυρεῖς ἐδῶ μιὰ
τέτιαν ὥρα

Ἐσὺ, ὁ διπλανός σου, ὅλος αὐτὸς ὁ κόσμος που πορεύεται δίπλα
σου μὲς στοῦ σκοτάδι

Αὐτὴ ἡ ἀνήσυχη σιωπὴ που πληγώνει περισσότερο καὶ ἀπ' τὸ πιὸ

κοφτερὸ λεπίδι

Νὰ λημονεῖς γιὰ μιὰν ἐλάχιστη στιγμή πὼς ἴσως δὲν τέλειωσε
οὔτε καὶ ἀπὸψε γιὰ σέβανε τὸ κάθε τι
Τόσο π' ἂν τριέξει κάτι ἀναπάντεχα εἶναι νὰ σοῦ ξυπνήσει τὴν
ἀκριβὴν ὑπόθεση μιᾶς ἐπιστροφῆς
Τὴ χειμωνιάτικη ζεστὴ κῆμαρα, τὸ καφενεῖο μὲ τὶς πολὺχρωμες
φωνές.

... Ἐτσι βρέχει λοιπὸν μιὰ κίτρινη βροχὴ χωρὶς τέλος.
Μιὰ κίτρινη παληὰ βροχὴ, τὴ νύχτα, σὰ μαστίγιο.

“Ἡ ΣΥΝΕΧΕΙΑ,”

Αὐτοὶ δὲν εἶναι οἱ δρόμοι που γνωρίσαμε
Ἀλλότριο πλῆθος ἔρπει τώρα στὶς λεωφόρους
Ἀλλάξαν καὶ τῶν προσοσιῶν οἱ ὀνομασίες
Ἐφώνονται ἄσυλα στὰ γήπεδα καὶ στὶς πλατεῖες.
Ποιός περιμένει τὴν ἐπιστροφή σου; Ἐδῶ οἱ ἐπίγονοι
Λιθοβολοῦν τοὺς ξένους, θίβουν σ' ὁμοιώματα,
Εἶσαι ἕνας ἄγνωστος μὲς στοῦ ἄγνωστο ἐκκλησίασμα
Κι ἀπὸ τὸν αἶθωνα ἀφορίζουν τοὺς ξένους
Ρίχνουνε στοὺς ἀλλόγλωσσους κατάρρες.

Ἐσὺ στοὺς σκοτεινοὺς διαδρόμους χῶσου
Στὶς δαιδαλῶδεις κορίμπες που δὲν προσεγγίζει
Οὔτε φωνὴ ἀγοιμοῦ ἢ ἤχος τυμπάνου
Ἐκεῖ δὲ θὰ σὲ βροῦν. Γιατὶ ἂν σ' ἀφορίσουν
Κάποιοι —ἀναπόφεικτα— στὰ χεῖλη τους θὰ σὲ προφέρουν
Οἱ σκέψεις σου θ' ἀλλοιωθοῦν, θὰ σοῦ ἀποδόσουν
Ψιθυριστὰ προθέσεις, θὰ σὲ ὑμνήσουν.
Μὲ τέτιες προσοπὲς ἐπιτυχίες θὰ ἡπτηθεῖς.
Τεντώσου ἀπορρίπτοντας τῶν λόγων σου τὴν πανοπλία
Κάθε ἐξωτερικὸ περιβλημὰ σου περιττὸ
Καὶ τῆς Σιωπῆς τὸ μέγα διάστημα, εἶσαι,
Τεντώσου νὰ πληρώσεις συμπαγῆς.

Ἐκεῖ θὰ τὰ βρεῖς.

Κάποιο κλειδί
Ποῦ θὰ πάρεις
Μονάχα ἐσὺ ποῦ θὰ πάρεις
Καὶ θὰ σπρώξεις τὴν πόρτα
Θ' ἀνοίξεις τὸ παράθυρο στὸ φῶς
Ζαλισμένα τὰ ποντίκια θὰ κρυφτοῦν
Οἱ καθρέφτες θὰ λάμπουν
Οἱ γλόμποι θὰ ξυπνήσουν ἀπ' τὸν ἄνεμο
Ἐκεῖ θὰ τὰ βρεῖς
Κάπου —ἀπ' τίς βαλίτσες καὶ τὰ παλιοσιδερά
Ἀπ' τὰ κοιμένα καρφιά, δόντια σκισμένα,
Καρφίτσες στὰ μαξιλάρια, τρύπιες κορνίζες,
Μισοκαμμένα ξύλα, τιμόνια καραβιῶν.
Θὰ μείνεις λίγο μέσα στὸ φῶς
Ὅσοτερά θὰ σφαλίσεις τὰ παράθυρα
Προσεκτικά τίς κουρτίνες
Ξεθαρρεμένα τὰ ποντίκια θὰ σὲ γλύφουν
Θὰ σκοτεινιάσουν οἱ καθρέφτες
Θ' ἀκινήτουν οἱ γλόμποι
Καὶ σὺ θὰ πάρεις τὸ κλειδί
Καὶ μὲ κινήσεις βέβαιες χωρὶς τύψεις
Θ' ἀφήσεις νὰ κυλίσει στὸν ὑπόνομο
Βαθεῖα - βαθεῖα μὲς στὰ πυκνὰ νερά.

Τότε θὰ ξέρεις.

(Γιατὶ ἡ ποίηση δὲν εἶναι ὁ τρόπος νὰ μιλήσουμε,
ἀλλὰ ὁ καλύτερος τοῖχος νὰ ζοῦνουμε τὸ πρόσωπό μας).

«Ἡ ΣΥΝΕΧΕΙΑ 3,,

Τώρα, μιλῶ πάλι σὰν ἓνας ἄνθρωπος ποῦ γλύτωσε ἀπ' τὸ λιμό.
Ἐπισκέπτομαι τοὺς φίλους μου, ξέρω πολλοὺς ποῦ σὸνθηκαν.
(«Ὑπάρχει πάντα μιὰ ἀναχώρηση», ἔτσι εἶχα κάποτε πεῖ
Ἀλλοτε πάλι μίλησα γιὰ μιὰν ἄγνωστη ἀρρώστεια— ποῖος τὰ

θυμᾶται;).

Πέρασαν πιά οἱ καταδικασμένες μέρες ἀνοίξαν τὰ παράθυρα
Χαρούμενοι οἱ ὁδοκαθαριστὲς σαρώνουνε στοὺς δρόμους τὰ σκου-
πίδια
Ἀρχισε πάλι ἡ ζωὴ, οἱ ἐγγραφὲς στοὺς σὺλλόγους καὶ στὰ
ἴνστιτούτα
Οἱ ἀγκαλιασμένοι ἔρηβοι στὶς πλατεῖες, τὰ ἀκατάλληλα ἔργα
στοὺς κινηματογράφους
Οἱ ἀγγελίες στὶς ἐφημερίδες· πέρασε πιά ἡ κακὴ ἀπογοη-
Οἱ προσοπίδες κἀθηκαν τὰ παλιὰ ὀνόματα λησμονηθῆκαν
Καὶ τὸ δημοτικὸ συμβούλιο συνεδριάζει γιὰ τὴν μετονομασία τῶν
ὁδῶν.

Ραοῦλ, ἐσένα πάλι σκέφτομαι ποῦ δὲν πρόλαβες νὰ γίνεις σοφός,
νὰ συζητήσεις,
Νὰ δεῖς τὴν ἄλλη πλευρὰ τῶν πραγμάτων, νὰ μάθεις νὰ σιωπᾷς.
Δὲ σοῦμελλε νὰ πιθανολογεῖς, νὰ βγάζεις συμπεράσματα.
Δὲ σοῦμελλε νὰ διδάχτεῖς καὶ σὺ τὴν ἀριθμητικὴ τῶν ιδεῶν.

Ὁ νεκρὸς

Ἦρθαν τὰ πρῶτα τηλεγραφήματα
Σταμάτησαν τὰ πιεστήρια καὶ περιμέναν
Ἦγιναν οἱ παραγγελίες στὶς ἀρμόδιες ἀρχές.

Μὰ ὁ νεκρὸς δὲν πέθανε τὴν ὁρισμένη ὥρα.

Ὅλοι φόρεσαν τίς μαύρες γραβάτες
Δοξίμασαν στὸν καθρέφτη τίς συντρυμμένες πόζες
Ἀκούστηκαν οἱ πρῶτοι λυγμοὶ τῶν θλιβερῶν ἐγκώμιων.

Μὰ ὁ νεκρὸς δὲν πέθανε τὴν ὁρισμένη ὥρα.

Στὸ τέλος οἱ ὥρες γινῆκαν μέρες
Ἐκεῖνες οἱ φοιχτὲς μέρες τῆς ἀναμονῆς

Οἱ φίλοι ἄρχισαν νὰ διαμαρτύρονται
 Ἐλλεισαν τὰ γραφεῖα τους σταμάτησαν τὶς πλερωμὲς
 Γυρνοῦσαν τὰ παιδιὰ ἀδέσποτα στοὺς δρόμους.
 Ἐβλεπαν τὰ λουλούδια τὰ μαραίνονται.

Μὰ ὁ νεκρὸς δὲν πέθανε τὴν ὀρισμένη ὥρα.

(Τόσα καὶ τόσα πράγματα ποὺ δὲν προβλέπονται
 Τόσες συνέπειες ἀνυπολόγιστες, τόσες θυσίες,
 Σὲ ποιούς ὑπεύθυνους νὰ διαμαρτυρηθεῖς, ποῦ νὰ φωνάξεις;)

Καὶ ὁ νεκρὸς δὲν πέθανε τὴν ὀρισμένη ὥρα.

•
 Ὅλα τὰ πρόσωπα τῆς ἱστορίας μας εἶν' ἐντελῶς φανταστικά
 Καμμιὰ πλέον συσχέτιση μὲ πρόσωπα ὑπάρχοντα
 Ἡ καὶ ἀκόμα ὑπαρκτὰ σὲ μιὰ δεδομένη ἐποχή.
 Γιατὶ καὶ ἡ Ἐποχὴ δὲν ὑπῆρξε — μὴ μιλήσεις πιά γι' αὐτήν
 Μὲ τὰ ἴδια πάλι λόγια ποὺ δὲν ἀλλοιώνονται ἀπὸ τὸ χρόνο
 Ὅπως τὸ μέταλλο κάτω ἀπὸ τὴ σκουριά, τὸ δέρμα κάτω ἀπ' τὸ
 ροῦχο.

Γιατὶ τὰ πρόσωπα τῆς ἱστορίας μας εἶν' ἐντελῶς φανταστικά
 Οἱ περιπέτειές τους ἀδιάφορες γιὰ τὴν Ἱστορία
 Οὔτε κ' ἂν ἔχνη σθημένων ὀνομάτων γιὰ τοὺς ὀλωσθήποτε ἐπι-
 ζήσαντες.

Κατέβασε τὶς Μεγάλες Κουρτίνες, φράξε ὅσο εἶναι καιρὸς
 Τὶς μυστικὰς ρωγμὰς τῶν στίχων, μ' ἓνα χαμόγελο καὶ σὺ
 Ὑποδέξου, ἄγνός, τὴ χαρούμενη καινούργια ἡμέρα.

Ἔλα Γιῶργο — βάλε στὴ θήκη τὸ μαχαίρι.

BICTOR AUBURTIN

“ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΑ,”

Μεταφράζει: ΤΙΤΟΣ ΓΙΟΧΑΛΑΣ

Οἱ ἑκατὸ μνηστήρες τῆς Βασίλισσας Πηνελόπης εἶχαν σκοθῶ-
 θεῖ καὶ τὰ πτώματά τους, πυλιγμένα μὲ πάπητες, τραδήχτηκαν τὸ ἓνα
 ὑπερὰ ἀπ' πᾶλλο ἔξω ἀπ' τὴν ἐπίσημη σάλα. Ἄν καὶ κόπτευσαν με-
 σάυχτα, τὸ σπῆτι, ἔπειτα ἀπὸ τὸ φοβερὸ συμβάν, ἦσαν ἀκόμα γεμά-
 το κίνηση, τὰ παραθύρια λάμπαν μοκρυὰ μέσ' σπῆ νύχτα καὶ ὑπηρε-
 τες τρέχον πότε ἴδω πότε ἔκει. Ἀκούγε κανένας πῶς τὸ αἷμα καθα-
 ρίζοταν μὲ σκούπες στὰ μεγάλα χαλὰ πάνω στὸ πλακόστρωτο.

Στὸ μεγάλο κοπάφωτο ὑπνοδωμάτιο ἄρχισε ὁ Ὀδυσσεύς νὰ
 διηγῆται στὴ γυναικὰ του Πηνελόπῃ γιὰ τὶς εἰκοσάχρονας περιπέτειές
 του· γιὰ τὸ Ἰλίο, γὰ τὸ μάλωμα πῶν βασιλιάδων στὸ στρατόπεδο,
 γιὰ τὸ ταξίδι τῆς ἐπιστροφῆς καὶ τὰ θαυμάσια πράγματα ἀπ' τὶς
 μακρινὲς θάλασσες. Ἀλλ' ὅταν ἔφθασε στὴ Σκύλλα καὶ τὴ Χάρυδδι,
 κοπάλοβε πῶς ἡ Πηνελόπῃ εἶχε ἀποκοιμηθῇ κοντὰ του. Ἡ δύστυχη,
 σκέφτηκε ἐκεῖνος, πέρισε σήμερα πολλὰ βάσανα, θὰ τῆς συνεχίσω
 αὔριο τὰ παρακάτω, καὶ ἀκούμπησε τὸ κεφάλι του δίπλα στὸ δικό της
 πάνω στὰ πορφύρενα μαξιλάρια.

Στὸ βασιλικὸ Παλάτι, ἦτον, πρῶτα-πρῶτα τόσα πολλὰ νὰ
 φτιάξει καὶ νὰ διορθώσει, γιατί οἱ νεοεῖς μὲ τὸ ἄγριο φέσιμό τους
 τάχον ὅλα ἀναστατώσει. Ὁ Ὀδυσσεύς σκέφτηκε ἓνα σχέδιο, ζήτησε
 τὴ γνώμη καὶ ἀπ' τοὺς ἐπιστάτες που καὶ ἔδωκε μπροστὰ τὸ ἔργο. Ἐ-
 στρώσε τὴ μεγάλη οἴθουσα μὲ καινούργιες μαρμαρόπλακες γιὰ νὰ ξε-
 πλύνει τὴ θύμησιν ἀπ' τὸ χυμένο κρασί καὶ τὸ φονικὸ αἷμα. Τὰ κελά-
 ρια καὶ οἱ κάμορες τῆς πτομήθειας μισάδεισαν καὶ ἔπρεπε νὰ ξανα-
 γεμίσῃ. Τὸ λουτρόβειό, ἡ πρωτὴν περιφάνεια τῆς βασιλικῆς οἰκονο-
 μίας, ἦταν ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια ἀχρησιμοποίητο καὶ γιὰ νὰ ξανα-
 δουλέψῃ χρειαζόταν χρόνος καὶ κόπος.

Πίσω ἀπ' τὸ σπῖτι εἶχαν χτίσει οἱ μνηστήρες ἓνα μεγάλο ἀνθήκητο, ποῦ γιὰ τὴν περιποίησή του εἶχαν φέρει κηπουρὸ ἀπ' τῆ Συρία. Ἐκεῖ ἀνθοῦσαν νάρκισσοι καὶ γαρύφαλα καὶ ἐκεῖνα τὰ ἐκατόφυλλα τριαντάφυλλα ποῦ ἡ ράτσα τους μπόρεσε κι ἔπιασε. Μ' αὐτὰ τὰ λουλούδια στολίζαν οἱ μνηστήρες τὰ γιορταστικά τους τραπέζια καὶ φέρναν μεγάλες ἀνθοδέσμες στὴ βασίλισσα γιὰ νὰ κερδίσουν τὴν εὐνοιά της. Ἀλλ' ἡ Πηνελόπη δεχόταν αὐτὲς τὲς λουλουδοπροσφορὲς εὐχάριστα καὶ στόλιζε μὲ τὰ λουλούδια τὰ μπρούτζινα βάζα, ποῦ στέκονταν ἔξω ἀπ' τὰ παράθυρα τῆς σάλας ποῦ κοιμῶταν.

Τώρα ὁ Ὀδυσσεύς ἔβαλε καὶ κατὰστρεψαν τὸν ἀνθήκητο καὶ σπῖθ θέση του ἔφτιαξε ἓνα λαχανόκηπο μὲ τσιμεντένια νεροκάνουλα, δὲ πὼς τ'ἔχει στὴν Αἴγυπτο. Τὰ γαγγύλια φύτρωσαν καὶ δῶσαν καρπὸ γιὰ ἓνα μῆνα. Ἀλλὰ τὰ μπρούτζινα ἀνθοδοχεῖα τῆς βασίλισσας ἔμεναν ἀπὸ πῶρα καὶ πέρα ἀδειανά.

Ὁ Ὀδυσσεύς καθὼς διαρκοῦσε τὸ μακρινὸ ταξίδι τῆς ἐπίστροφῆς του γιὰ τοῦτο εἶχε καταχωρεῖ, γιὰ τὸ πὼς δηλ. θὰ διηγόταν στὴν γυναῖκα του ὅλες τὲς περιπέτειες καὶ γιὰ τὸ πὼς ἐκεῖνη θὰ κρέμοιτο ἀπ' τὸ στόμα του διακόποντάς τον μὲ ἐρωτήσεις.

Ὅμως σὲ λίγο ἔπρεπε νὰ καταλάβει πὼς ἐκεῖνη δὲν ἦταν τόσο προσεχτική ἀκροάτρια ὅπως οἱ Φαίακες, ποῦχαν δυὸ μέρες προσεχτικὰ ἀκούσει τὴν μελωδική του ἀθρολή.

Ὅταν ἐκεῖνος ἄρχιζε νὰ διηγῆται στὴν Πηνελόπη, ἐκεῖνη ἀμίλητη δούλευε τὸ χρυσὸ σχέδιο σ' ἓνα πονὶ καὶ κοίταζε ἀφηρημένη μέσα ἀπ' τὸ ποροθύρι. Ὅταν κοίταζε ρῶτησε κατὰ κατὰλινε ἐκεῖνος πικρὰ πὼς αὐτὴ μπερδεύει τοὺς Λαοσπρυγόνες μὲ τοὺς Λωτοφάγους· καὶ αὐτὸ τὸν πόνεσε γιὰτὶ ἔδινε μεγάλη ἀξία στὴν ἀκρίβεια ἐκείνου ποῦχε ζήσει, ἐκείνου ποῦ περισσότερο ἀγαποῦσε ὅσο μακρύτερο γινόταν.

Μόνο ὅταν ἐκεῖνος ἔλεγε γιὰ τὴ Νύμφη Καλυψώ, φαίνονταν αὐτὴ νὰ προσέχει περισσότερο. Καὶ τοῦτῃ ἡ προσοχή της τὸν θύμωνε τόσο, ποῦ ἐκεῖνο τὸ κοιμῶματι τῆς περιπλοκή της τοῦ διηγόταν μὲ περισσότερες λεπτομερεῖες: τὸ ἔρημο νησί, τὸ θυμωστὸ δασάκι, ποῦ φάλοζον τὰ θελοσποῦλιστα, καὶ τὲς εὐδυσσοτὲς σπηλιὰς τῆς θεᾶς.

—Πόσο μοῦσιμες κοντὰ σ' ἐκεῖνη τὴν Κολυψώ; ρώτησε αὐτὴ κάποτε.

—Ἐφτὰ χρόνια, ἀπάντησε ἐκεῖνος.

Ἐσκίψε ἀπὸ πῶς τὸ ἐργόχειρό της καὶ τὰ μάτια της σκοτείνισαν.

Ὅσο καιρὸ ὁ Ὀδυσσεύς βρισκόταν μακριὰ κάθε βράδυ, τὴν ὥρα ποῦ ἀνάδουν τὸν λύχνο, ἄρχιζε τὸ ξεφάντωμα τῶν μνηστῆρων.

στὲς μεγάλες αἵθουσες. Κι ἡ Πηνελόπη ἄκουε τότε μέχρι τὸ μακρινὸ δωμάτιό της ποῦ ἄρχιζε νὰ βυθίζεται στὸ σκοτάδι, τὸν θόρυβο ἀπ' τὸ συμπόσιο, τὸν ἦχο τοῦ αὐλοῦ καὶ τὲς χαρούμενες φωνὲς τῶν ἀνδρῶν, ποῦ τῆς ἦταν ἀφωσιωμένοι.

Ἦταν φορὲς ποῦ σκεπασμένη μὲ πέπλο ἀνέβαινε κρυφὰ στὴ γαλορία, ποῦ ἔδινε πάνω ἀπ' τὴν αἴθουσα καὶ εἶχε παρατηρήσει πίσω ἀπὸ μιὰ κολώνα τοὺς ἀντρες ποῦ καθόνταν πάνω σὲ ἐπιχρυσωμένες πολυθρόνες: τὸν θεϊκὸ Ἀλκίνοο, ποῦ εἶχε μάτια μαῦρα σὰν τὴ νύχτα, τὸν σεμνὸ καὶ μεγαλύτερο Εὐρύμαχο καὶ τὸν Μένωνα, ποῦ ἦταν ἀκόμα παιδί. Τώρα ὁ αὐλὸς βουβάθηκε καὶ ὅλα στὸ σπῖτι μπῆκαν σὲ τάξη. Ἀλλὰ πάντα ὅταν ἐρχόταν ἡ ὥρα ποῦ ἀνάδουν τὸν λύχνο, γινόταν ἡ βασίλισσα ἀνήσυχη καὶ ἔδειχνε σὰν νὰ τῆς ἔλειπε ἐκεῖνος ὁ τόπος καὶ ἐκεῖνες οἱ μακρινὲς φωνὲς. Ἐρριξε τὸ πέπλο ἐπάνω της ὅπως κάποτε δὲν μπόρεσε ν' ἀντιστοιχί. Ἐρριξε μέσα στὴ σάλα περίγυροι: τότε κι ὁμείθηκε στὴ γαλορία καὶ κοίταξε μέσα στὴ σάλα περίγυροι. Τότε στεκόταν οἱ ἐπιχρυσωμένες πολυθρόνες σὲ μακρὲς σειρὲς δίπλα στὸν τοίχον καὶ κάθε μιὰ ἦταν σκεπασμένη μ' ἓνα κάλυμμα ἀπὸ γκρι λινό.

Καὶ μέσα στὴν ἡσυχία ἄκουσε ἀπ' ἔξω τὴ φωνὴ τοῦ ἀντρα της, ποῦ ἔλεγε: Εὐμάε, δὲν πρέπει πιά ν' ἀφήνεις τὸ γουρουνάκι ἔξω τῆς νύχτας: ἀρχίζει νὰ βάνει ψύχρα. Ἀλλὰτε ὅταν ἔφεραν στὸ τραπέζι ἀπ' ἐκεῖνο τὸ στρογγυλὸ γιδιτύρι, ποῦ ὑπάρχει σ' ὅλα τὰ νησιά στὴ Μεσόγειο, ἔπρεπε ὁ Ὀδυσσεύς ἡσυχὰ νὰ γελάσει μπρὸς του. Δὲν τὸν ρώτησε τί εἶχε καὶ ἔτσι ἄρχισε ἀπὸ μόνος του. Αὐτὸ τὸ γιδιτύρι μοῦ θυμίζει τὴ σπηλιά τοῦ Πολυφήμου. Εἶχε ἀπ' αὐτὸ πολλές καϊστοταριὲς πάνω σὲ σανιδόφυλα, ποῦ ἦταν ἀροδοσμένα συνέχεια δίπλα στοὺς πετρόχοιους. Κι ὅταν λοιπὸν ἐμεῖς, οἱ πιστοὶ μοῦ συντρόφοι καὶ ἐγὼ μπῆκαμε μέσα στὴ σπηλιά, τότε εἶπα ἐγὼ...

—Ἀγαπητέ μοι, τὸν δέκαμε ἐκεῖνη, φαίνεται πὼς δὲν ξέρεις ὅτι μοῦχεις πεῖ αὐτὴ τὴν ἱστορία τέσσερες κιόλας φορὲς. Τὴν ξέρω πιά: πὼς ἐσεῖς τὸ δυστυχὸ γέρο Κύκλωπα μεθύσατε, πὼς ἐσεῖς —δέκα καὶ ἓνα— τοῦ βγάλατε τὸ μονόκροτό του μάτι, αὐτὸ τὸ ἄκουσα περισσότερες φορὲς ἀπ' ὅσο θὰ μοῦ ἄρεσθαι. Περισσότερο εὐχάριστα θὰ πεθυμοῦσα νὰ μάθω τί μοῦ μαγεύειες μ' ἐκεῖνη τὴν Καλυψώ δέκα χρόνια.

—Ἐφτὰ χρόνια, εἶπ' ἐκεῖνος.

—Χρὲς μοῦ εἶπες δέκα: θὰ πρέπει νὰ χεῖς πεῖ τόσα ψέμματα σ' αὐτὰ σου τὰ ταξίδια, φτωχέ μοῦ φίλη, ὥστε νὰ μὴ μπορεῖς πιά νὰ λὲς τὴν ἀλήθεια. Ἀλλὰ ἡ δέκα ἢ ἑφτὰ χρόνια, ἦταν πάντως σίγουρα πολλὰ καὶ φαίνεται νὰ τὰ κοιμῶντο ἐκεῖ. Λοιπὸν ἀπάντησε σ' ἐ-

ώμο σου τὸ παίρνουνε γιὰ φτυάρι. Τώρα ἀγάπαγε τὴ θάλασσα ξανὰ καὶ κάθονταν στὰ βράχια κι ἄκουγε προσεχτικὰ τὸ μεγάλο θόρυβο τοῦ κἀνουνε πὰ κύματα ποὺ σπάζουν καὶ τοῦ τοῦ φούντωναν μέσα του ἓνα αἶσθημα γλυκοῦ πόνου γιὰ τὴ συντριφιά του.

Καὶ τότε ἔπρεπε νὰ σκεφτεῖ: Πῶς ὅλα ἔχουν ἀλλάξει· ἐκεῖ πάνω στὸ νησι λαχταροῦσα νὰ γυρίσω στὴν πατρίδα μου· καὶ τώρα ποὺ ἦλθα, κάθομαι στὴν ἐρημιὰ τῆς ἀκρογιαλιάς, ἀνάμεσα στὶς ξεβρασμένες σανίδες τῆς φουρτούνας καὶ σιώθω τὴ νοσταλγία γιὰ μιὰ ἀπαπριδοσύνη.

Ἀλλὰ σὲ μιὰ ἐκπληκτικὴ λάμψη φωτίστηκαν μέσα στὸ εἶναι του ὅλες οἱ περιπέτειες τῶν εἴκοσι χρόνων. Καὶ καθὼς τὸ σβυσμένο του μάτι ἔβραχνε τὸν ὀρίζοντα, ψιθύριζαν τὰ χεῖλη του, μόνο γι' αὐτὸν τὸν ἴδιο τὴν ἀθάνατη ἀθιβολή: γιὰ τὸ μάλωμα τῶν βασιλιάδων, γιὰ τὸ νυχτερινὸ καραβοτάξιδο ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ στενὰ καὶ γιὰ τὰ νησιὰ μὲ τὶς Νύμφες.

ANNA PARIANOY

M A R T H S

Ἔχοντας τίποτα
Ξεκινῶντας γιὰ κάτι
ἀναρωτιέμαι ἂν
τὰ τρέχοντα χρόνια μας
θὰ πάνε χαμένα.
Ἀναρωτιέμαι μήπως
ἦταν τυχαῖο γεγονὸς
ἢ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι
δημιουργήσαμε τὴ δυστυχία μας.
Ἀναρωτιέμαι γιατί
μας περιμένει μαζί
τόση βροχή τόσο σκοτάδι.

ΑΠΟΨΕΙΣ

Πνευματικὴ ἀμβλύτητα

Πάνε μερικὰ χρόνια ἀφ' ὅτου οἱ ἐκπρόσωποι τῆς μεταπολεμικῆς ποίησης ἐκδίδουν συγκεντρωμένη τὴ δουλειά τους, καὶ τὸ φαινόμενον πᾶν νὰ πάρει τελικὰ τὸ νόημα μιᾶς συνηθισμένης ἐκδοσης «ἀπάντων» ἢ περίπου, δηλαδὴ χωρὶς καμμιὰ ἀναθεώρηση ἐκείνων ποὺ εἰπώθηκαν ἀπὸ ξαρχῆς ἢ παρασιωπήθηκαν ἀπὸ τὴν κριτική. Ἀλλὰ ὁ καιρὸς ἐπείγει πάντοτε, ὅσον ἀφορᾷ τὴ γνώση καὶ τὸν προσανατολισμὸ μας πάνω σ' ὅτι οὐσιαστικὸ προσφέρεται ἀπ' ἡν τέχνη μας, καὶ πρέπει κάποτε νὰ ἐπισημανθεῖ ὀριστικὰ ἡ σημασία αὐτῆς τῆς ποίησης «τῆ ἀπυρσία» τῆς ραθυμίας καὶ τῆς ἀνεπάσκειας μιᾶς ἐπισημοποιημένης πνευματικῆς κάστας.

Ὅταν παρουσιάστηκε ἡ μεταπολεμικὴ ποίηση, ὁ σάλος ἀρκούντων ἀκόμα «ἠχηρῶν» κ' ἡ αἰώρηση πάνω ἀπὸ τὸ πρᾶγμα —στὰ «μεγάλα» καὶ παρωχημένα θέματα (καὶ βέβαια ὑπῆρξαν ἐξαιρέσεις)— τὴν ἔθεσαν ἀντιμέτωπη μιᾶς παραδεδομένης αἰσθητικῆς κατάστασης. Κι ὄντας ἀνίσχυρη, χωρὶς περιοδικὸ τύπο χωρὶς θεωρητικούς τῶν αἰσθητικῶν τῆς ἀξιών καὶ χωρὶς πνευματικὴ ζωὴ πρόχωρημένη, πέρασε στὸ περιθώριο. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὕτη χαρακτηριστικὴ στάθηκε ἡ ἐπίγνωση τῶν ἴδιων τῶν ποιητῶν ποὺ συχνὰ μοίρασαν τὰ βιβλία τους σὲ γνωστούς χωρὶς νὰ τὰ κυκλοφορήσουν. Μιλᾶμε βέβαια γιὰ τὴν μεταπολεμικὴ ποίηση ποὺ εἶπε κάτι πέρα ἀπὸ τὴν προηγούμενη: τὴν προσγειώ-μένη ἐν ὅραση στὴν μεταπολεμικὴ πραγματικότητα —κι ὅχι γιὰ τοὺς μεσοπολεμικοὺς οὐραγούς, αὐτοὺς ποὺ μόνο ἀπὸ χρονικὴ σύμπτωση θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ὀνομάσει μεταπολεμικοὺς ποιητὲς.

Μὲ τὸν καιρὸ ὥστόσο κατὰ ἄλλαξε. Πρῶτα γιὰτὶ παρουσιάστηκαν κάποιες φωνὲς συνήγορες κ' ἔπειτα γιὰτὶ ἡ προχρὴς τῆς μεταπολεμικῆς ποίησης πρόωρα μὲς στὴ δραματικότητά της ἐξάντλησε τὸ διάστημα τῆς. Οἱ λόγοι ἔτσι ποὺ ὑπαγόρευσαν πιθανότατα τὴν συγκεν-

τρωμένη έκδοση του έργου τους, (συναίσθηση πώς ή περιοχή τους υπήρξε αρκετά έντοπισημένη, χρέος τους να δοθεί στη δημοσιότητα ένα έργο ζώνιστο σχεδόν) —λόγοι που κατά βάθος συνιστούν μια καυτή διαμαρτυρία για την γενικότερη κατάσταση—, κινδυνεύουν τελικά να παραγνωριστούν, μαζί μ' ολόκληρη την προσφορά τους, μέσα στη νηφαλιότητα και τον ίσπεδωτικό χαμογλισμό της πνευματικής μας κατάσταση.

Η παθολολία μιᾶς περίπτωσης

Η αδυναμία του να συλλάβει το γενικότερο χώρο μέσα στον οποίο ενεργεί αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικότερα γνωρίσματα της ανωριμότητας του ατόμου. Το παιδί π.χ., που αντιπροσωπεύει μια φυσιολογική κατάσταση ανωριμότητας, θεωρεί το κάθε τι με τόση υπεκκειμενική αποκλειστικότητα, ώστε να ένοιε —αυτόματα— τον έαυτό του άρχοντα του σύμπαντος. Χωρίς μια δυνατότητα απόκτησης αντισυμβατότερης αντίληψης, αποφασίζει με φονατική απείτηση τη διαχείριση της ολότητας, σε βαθμό που η θέληση να υποκαθιστά κάθε στοιχείο ήθικης. Κάποτε ωστόσο το παιδί —όσοτε από δεδομένο για τις φυσιολογικές περιπτώσεις χρονικό διάστημα— ξεπερνά το στάδιο αυτό και παύει ν' άπαπεί τη ρύθμιση των πάντων βάσει των διαθέσεων και βλέψεών του. Άλλ' η εξέλιξη δεν είναι υποχρεωτικά και πάντα αυτή. Συμβαίνει δηλαδή καμμιᾶ φορά μια έμμονή στην παιδικότητα —είτε με τη μορφή μιᾶς υποχονδρικής κατάστασης είτε με τη μορφή μιᾶς παρανοϊκής κατάστασης— σε ηλικία εξαιρετικά προχωρημένη, με συνέπεια —δταν δεν γίνεται μια έγκαιρη διάγνωση— να παραχωρούνται αύξημένες υλικές δυνατότητες στο άτομο, σύγχρονα με τὰ έξωτερικά σημάδια άγνωσης. Μπορούν να γίνουν τότε πράγματα αρκετά περίεργα όσον άφορά την άλλοπροσαλλοσύνη και το εϋτράπελο σπινχειό τους.

Άναφορικά με τη δεύτερη περίπτωση «έμμονής» αποτελεί μάλλον υπόθεση γνωστή ή πολιτεία ενός ανθρώπου παρανοϊκής έκτροπής, τῶν μεταπολεμικών γραμμάτων, που δριμύς και μολονταύτο κατά βάθος άκόκος εισώρησε και πάλι στη δημοσιότητα, όπως περίπου πρόσφατα μες στη Βουλή. Άν έρευνούσαμε ωστόσο την περίπτωση κάπως βαθύτερα —και σύμπτωματικά— θα είχαμε ανάγλυφο το δράμα ενός ανθρώπου που δεν έπαψε ούτε στιγμή νὰ παίρνει σοβαρά τον έαυτό του, ενώ από το πρώτο του φανέρωμα διαφάνηκε η φαιρική του ύποδομή, στη συνέχεια άπογυμνώθηκε από τὰ κατάλοιπα τῶν προσχη-

μάτων του, και τελικά αντιμετώπισε την περιφρόνηση ολόκληρης της λογοτεχνικής γενιάς του. Το δράμα έστω μιᾶς φύσης ανεξαρτήτως που η καύση του προβληματισμού την έφερε ως την άποδοχή μιᾶς άρνησης άνεκδιήγητης και μόνο της σημάδι —έστω πενιχρής— ώριμότητας αποτέλεσε ή κάποια τελικά έπίγνωση της χρεωκοπίας της στο χώρο της λογοτεχνίας κ' ή ένστικτώδικη τὸ πιθανότερο στροφή πρὸς τὸν «παρθένο» χώρο της πολιτικής.

Η δίκη τῶν Ρώσων συγγραφέων

Η δίκη τῶν Ρώσων συγγραφέων Σινιάφσκυ και Ντάνιελ θέτει μιᾶς σειρά από έρωτήματα. Κατηγορία τους: ή δημοσίευση δυσφημιστικών κειμένων για την κοινωνία της πατρίδας τους στη Δύση, ποινή καταναγκαστικά έργα για 5 και 7 χρόνια αντίστοιχα στον καθέν, παρεέργειες και αντίκτυπος, ή συμπαρατάση μιᾶς κάποιας μερίδας της ρωσικής νεολαίας κατά τη διάρκεια της δίκης τους και ή διαμαρτυρία πνευματικών σιτελεχών της εύρωπαϊκής άριστερας. Στις αντιδράσεις της τελευταίας καθώς και πολλῶν άστων διανοουμένων άξίζει νὰ σταθούμε. Άπεναντίας ο δημοσιογραφικός θόρυβος άλλων συγκροτημάτων, προδίνει την πρόθεση για έκμετάλλευση του θέματος με κριτήρια πολιτικής προπαγάνδας.

Στην περίπτωση λοιπόν αυτή ύπάρχει πρόβλημα διαγωγής και πρόβλημα δικαίωματος. Διαγωγής και δικαίωματος τῶν καταδικασμένων, του κράτους τους και τελικά τῶν έπίσημων πιστῶν, έξω από το κράτος. Όλα αυτά τὰ προβλήματα, όχι σε χωριστά επίπεδα, αλλά αλληλένδετα. Για τους δυό συγγραφείς, νομίζουμε, ότι το δικαίωμα τους τὸ παρέιχε έσωτερικά ή πνευματική τους συνείδηση και έξωτερικά ή κατοχυρωμένη μετασταλινική πραγματικότητα στην ιδεολογία της χώρας τους. Η διαγωγή τους επίσης άπέναντι του συγκεκριμένου θέματος, άφου δεν αποτελούσε άρνηση και προδοσία και όμολογήθηκε κατά τη δίκη ή καλή τους πρόθεση, έπρεπε νὰ κριθεί τελικά από την αξιοπιστία και την συνοκλόλη έπίδοκιμασία ή άποδοκιμασία της μαρτυρίας τους μέσα στην κοινωνία που εκφράζονται. Η παρέμβαση του κράτους σ' αυτή την περίπτωση παρελκύει έμμεσα τὸ θέμα, γιατί, καθώς τὸ μεταφέρει στον τομέα του ποινικού άδικήματος, προδικάζει ή γνώμη της κοινωνίας, που σ' οποιαδήποτε χώρα και καθέσπῳς πρέπει νὰ είναι ο μοναδικός τιμητής τῶν πνευματικῶν πράξεων. Έκτός αν ή ποινική διαδικασία αποτελεί πρόσχημα για την πολιτική δίωξη; Και σ' αυτή την περίπτωση άνοίγεται μιᾶς δύσκολη άμνηστία

για το καθεστώς. "Η να στερεώσει αδιάσειστα τεκμήρια για μια πολιτική δίωξη των συγγραφέων «ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ». "Η να ὁμολογήσει καθαρά τὴν ἀδυναμία του νὰ ἀναχθεῖ ἢ νὰ ἐλέγξει τις φιλελεύθερες τάσεις τῶν τελευταίων ἐτῶν, ὅπως με σχετικές ὁλομέλειες, ἐπίσημα -ὶς διακήρυξε· καὶ εὐθύνη γιατί με τις διακηρήσεις ἐκεῖνες ἀπελευθέρωσε συνειδήσεις πού τώρα ἀναγκάζεται νὰ τις φιωσει, δηλ. δημιουργήσει θύματα πού τὰ τιμωρεῖ (τὸ κράτος, μ' ἄλλα λόγια, ξαναγίνεται Κρόνος καὶ καταπνύγει τὰ παιδιά του). Τρίτος δρόμος δὲν ὑπάρχει.

Ἀπ' αὐτὴ τὴ σκοπιὰ δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι παρήγορη ἡ διαφοροποίηση —καὶ ἂς τὸ τανίσουμε— ἡ τάλμη κορυφαίων διανοουμένων τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀριστερᾶς. Καὶ ἂς μὴν αὐταπατώμεθα: ὁ κόσμος ξέρεῖ νὰ διαστέλλει μιὰ διαμαρτυρία λ.χ. τοῦ Ἀραγκόν ἀπὸ κείνη τοῦ Καϊστλερ). Εἶναι, γιὰ πρώτη φορά, δικαίωμα καὶ διαγωγή ἐλευθέρων συνειδήσεων. Καὶ εἶναι δείκτης γιὰ τις μεγάλες μάζες τῶν πτωχῶν τοῦ ἀλήθινου τάχα τῆς κεντρικῆς παγκόσμιας ἡγέσιος τῆς δοσιμένης ιδεολογίας τους· δὲ μπορεῖ παρὰ κάτι νὰ σολέψει μέσα τους στὸ μέλλον γιὰ ποῖο ἐλευθέρους προβληματισμούς, καὶ στάσεις.

Καὶ τέλος μιὰ θλιβερὴ πορφωρία. Ἡ ἐλληνικὴ πνευματικὴ ἀριστερὰ γιατί, ἀπὸ ποῖα παλιμβουλία ἢ φοβία, «μουδιάζει» ὑπογράφει καὶ ἀποσύρει τὴν ὑπογραφή της καὶ τελικὰ σιωπᾷ; Τὸ θέμα ἄλλωστε δὲν ἀνήκει στὰ μεγάλα διλήμματα, ὥστε νὰ ἀποτελέσει ἀφορμὴ γιὰ διακύβευση τάχα τῆς ριζικῆς της τοποθέτησης. Καὶ ὅμως ἀποτελεῖ ἕναν ἄκμονα πάνω στὸν ὁποῖο δοκιμάζεται τὸ δικαίωμα τῆς ἐλεύθερης διαπάλης τῶν ιδεῶν μέσα σὲ ἕνα κόμμα· καὶ τελικὰ μπορεῖ καὶ ἐπιβάλλεται νὰ ἀνοίξει ρωγμὲς στὴ χρόνια στατικότητα καὶ τὴ δυσκαμψία ἐνὸς ιδεολογικοῦ σχήματος.

Ὡς τότε θὰ μᾶς λείπει καὶ ἡ στοιχειώδης τάλμη γιὰ χειραφέτηση;

Ἑλλειψη σοβαρότητας

Ἡ τοπικὴ εἰδησεογραφία ὑπῆρξε σαφής.

«Τὴν παγκοσμίως ἀναγνωρισμένην ἡθοποιὸν Ζὰν Μορώ, περαστικὴν εἰς τὴν εὐαγγελικὴν ἐπαρχίαν μας χάριν ἀναψυχῆς, μετὰ τοῦ γνωστοῦ Ἑλλήνου ζαῖν—πρεμιέ, ἐπισκέφθη φιλοφρόνως ὁ πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Ἑλληνοφιλῶν Μελετητῶν, προκειμένου νὰ τὴν δεξιωθεῖ εἰς τὸ μέγαρον τῆς ὁδοῦ Κλαστροφισγία καὶ νὰ τὴν ξεναγήσει εἰς τὰ ἀξιοθέατα τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων. Ἀλλ' ἀντὶ τῆς ἡθοποιοῦ, τῶν κ.

πρόεδρον ἐδέχθη εἰς σύντομον ἀκρόασιν ὁ Ἑλλην συνοδὸς τῆς κ. Ρουμπάνης». Κάπως ἔτσι.

Ἀντιμετωπίζουμε με πολλὴ δυσπιστία τὴν εἶδηση. Ἀκόμη πιὸ ἀνεύθυνες μᾶς φαίνονται οἱ πληροφορίες τῶν ἡμιεπιστῶν κύκλων τοῦ περιβάλλοντός του. Σύμφωνα μ' αὐτὲς ὁ πραγματικὰ πολὺστροφος καὶ ἐνθουσιῶδης πρόεδρος σήμανε τάχα ἑκτακτὴ συνεδρίαση. Κατ' ἄλλους ἡ πρωτοβουλία ἀνῆκε στὸν ἐπικεφαλῆς τοῦ Κινηματογραφικοῦ συνεργείου τῆς Ἑταιρείας. Βιαστικὰ ἐγινε ὁ εὐπρέπισμός τοῦ καλλιμαρμάρου, ὅπως θὰ ἔλεγε τῶς δήμαρχος, μεγάρου. Ἀκολούθησε κατ'ἀλληλῇ διάταξη καὶ ξεσκόνισμα κάθε λογῆς ἀντίκας, ἀπὸ τις «φιλιτιστίες» κασέλες ὡς τις ταπικές φορεσιές. Μάλιστα ρίχτηκε καὶ ἡ ἰδέα, μιὰ ὁμάδα ἐθελαιτριῶν, ντυμένη τις πρὸ ἀντιπροσωπευτικὲς ἀπ' αὐτὲς, νὰ παραταχθεῖ ἀπὸ τὴν πόρτα κι ἀπάνω σὲ σχῆμα ταμπῶν—νινάν· στὸ ὕψος τοῦ κεφαλόσκαλου ἡ κορυφαία θὰ κρατοῦσε τὴν καθιερωμένη ἀνθοδέσμη. Ἐδῶ ἡ συνεργασία δλων τῶν εἰδικῶν, καὶ ἰδιαίτερα τοῦ ἐπικεφαλῆς γιὰ τὴ διακόσμηση, γιὰ τὴ λαογνωσία καὶ γιὰ τις παραστάσεις, ὑπῆρξε συντονισμένη. Στὸ τζάκι ἔκαιγε φωτιά τοῦ παλιοῦ καιροῦ· καὶ δίπλα στὰ μπάζια με τις φλοκατὲς ἔτοιμα τὰ ἀφεψήματα καὶ τὰ δυναμωτικά γιὰ ὅλες τις ἡλικίες. Ἐκεῖ ὁ τελετάρχης, κρατῶντας τὸ στιχάρι με τις ὑπογραφὲς τῶν ὑψηλῶν, ἐπισκεπτῶν· ἐκεῖ καὶ ὁ νεαρὸς ἀρθρογράφος «πού πῶρεχε» ἐλπίδες» με τὸ κοντύλι στὸ χέρι, γιὰ τὴν ἐπιφυλλίδα τῆς ἐπομένης. Στὴν αἴθουσα ὑποδοχῆς ἡ ἀπαρτία τοῦ διοικητικοῦ σπινθηροῦ, με πρώτους κατ' ἐξαιρέση τοὺς γαλλομαθεῖς τῆς Συντροφίας. Ἐπ' αὐτοῦ ἐγινε καὶ μιὰ μικρὴ παρεξήγηση πού γρήγορα ἀποσοδήθηκε, ἀπὸ τὴν σύμπτωση ἄλλωστε τῶν περιπτώσεων. Ὑποστηρίχτηκε δηλ. πὼς ἡ προτεραιότητα ἔπρεπε νὰ δοθεῖ στοὺς πρόσφατα παρασημοφορημένους, γιὰ τὴν ἐπίδειξη τῶν τιμητικῶν διακρίσεων. Τὸ ζήτημα ρυθμίστηκε με τὴν πατροπαράδοτη κατανόηση πού τὴν τελευταία στιγμή φρονιμεύει καὶ τὰ πρὸ διαμαρτυρόμενα μέλη τοῦ δημοκρατικοῦ αὐτοῦ σωματοῦ· καὶ ἡ ὁμήγουρη παραταγμένη περίμενε. Ὡσπου κατέφθασε ὁ κ. πρόεδρος με τις δυσάρεστες εἰδήσεις.

Κατὰ τὴ γνώμη μας πρόκειται γιὰ πληροφορίες ἀνεξαρτίδωτες καὶ ἀβάσιμες.

Ὅχι φυσικά, γιατί δὲν τις ἐπιβεβαίωσε ὁ εἰδικὸς παραλίμνιος διαπραγματευτὴς λαμπρῶν συμποσίων (πού κατὰ τὴ δόλωση μετανοίας του γίνονται ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου), ὁ γνωστός ἄλλωστε καὶ σὰν γραφικὸς διανομέας βαρύρηνου περιοδικοῦ.

Ἀλλὰ γιὰ τοὺς ἐξῆς σοβαροὺς λόγους:

α' Μιὰ διεθνὴς στὰρ δὲ μπορούσε νὰ διαπράξει μιὰ τέτοια χοινδροειδὴ ἀπρέπεια σὲ περιοχὴ καὶ πρόσωπα «ἱστορικά», πού ἀπέναν-

τί τους έδειξε συμπαθητική κατανόηση ακόμη και ο Καζάν.

β' Ένας πρόεδρος με πανελλήνια ακτινοβολία δέ μπορούσε να διακινδυνεύσει το κύρος του με την αμφίβολη εντύπωση ενός ίμπρεσάριου και μάλιστα πρόωρα, πολύ πριν δηλ. από την όργανωση των καλοκαιρινών εορτών της Δαδώνης.

γ' Μια πνευματική Έταιρεία δέ μπορούσε να διακυβεύσει την αξιοπρέπεια των συμβούλων της στα βλέμματα της σεμνής και ταπεινής έπορχίας μας και μάλιστα σε σαιζόν που ένας απ' αυτούς είχε ανασκουμπωθεί να λησήσει για τους παλαιοκαιρινούς θεσμούς της με αποτέλεσμα, από την πολλή σύγχυση, να έπιτιμηθεί «στα μαλακά» για μια άθλητη παράλειψή του.

Ας είναι λοιπόν στο μέλλον πιο προσεκτική και πιο σοβαρή ή τοπική είδησεογραφία μας. Αν δέν έμπιστεύεται άλλους παράγοντες, τουλάχιστον να συμβουλευέται τους συγγενείς οργανισμούς. Την «Η.πειρωτική Έστία» λ.χ. που, ζωή να 'χει, τη γέννησε και τη φάσκισε την Έταιρεία μας. Για το κύρος του Τύπου, φυσικά. Γιατί ο πρόεδρος και η Έταιρεία του ούτε καν πρέπει να έπιρεάζονται από τέτοιες ανεύθυνες διαδόσεις. Εμείς, τιμητές όταν χρειάζεται, σ' αυτήν την περίπτωση είμαστε συμπαροστάτες του.

Και έξ άλλου κατά τον ποιητή:

«Δέν αποδείχθηκε· άς πάν να λένε!».

“Τάχα μās έξουθενωσαν,,

Συμπληρώνεται σε λίγους μήνες κι ο δεύτερος χρόνος λειτουργίας της Φιλοσοφικής Σχολής του τόπου μας: έπαμένως υπάρχει μια παράδοση. Και την παράδοση αυτή έρχεται να την προεκτείνει και η ίδρυση της Μοθηματικής Σχολής. Έτσι δημιουργούνται οι βάσιμες προϋποθέσεις για την αύριανή ολοκλήρωση του τρίτου Έλληνικού Πανεπιστημίου. Γροπορραϊσκή μακροχρόνια και έκτακτικές ανάγκες του παρόντος δικαιώνονται με σύνεση και έξασφαλισμένη προοπτική. Η σύνεση είχα έπιβάλει σωστά την άπαρχή με μια Σχολή μόνον· και την έξάρτησή της στα πράτα της βήματα από την κηδεμονία του προοδευτικού Πανεπιστημίου του Έλληνικού Βορρά. Αυτή η χειραγώγηση διοχέτευσε κάποια διάθεση για αναγεννητική πνοή και στα σπελέχη της Φιλοσοφικής Σχολής μας. Δέν παύσαμε να προσδοκούμε από κεί τη σπορά ενός νέου διαφωτισμού· και την εύχάμαστε να βλαστήσει στις συνειδήσεις των αύριανών έπιστημόνων μας.

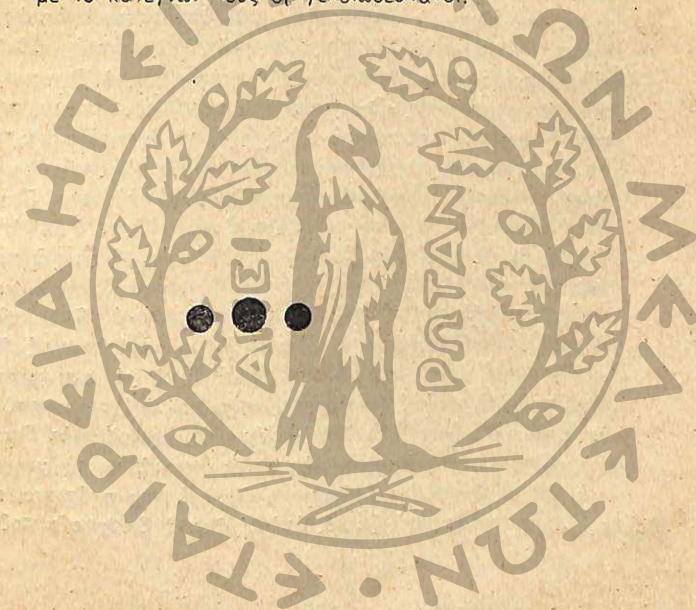
Το θεωρούσαμε γεγονός κοινής παραδοχής. Και όμως, με πολ-

λή έκπληξη είδαμε να κινείται στα παρασκήνια, με τις όξειδωμένες κλειδώσεις του ο παλιός ύποπτος μηχανισμός. «Διαμαρτυρίες» ανυπόγραφες ή ένυπόγραφες του Τύπου, ζήκαιρες όμιλίες από τον άμβωνα και άνόητοι ψίθυροι των παρόδων με στόχους την έπιστημονική διδασκαλία. Και το τονίζουμε· δέν βάλλονται καν έπιστημονικές θέσεις, αλλά ή ίδια ή έπιστήμη. Βάλλεται και παραποιείται συκοφαντικά από άνειδίκευτους παρασυνάγωγους. Από που άντλείται συκοφαντικά αυτό του άνεπίτρεπτου παρεμβατισμού; Φοβούμαστε ότι ή σκόπευση έρχεται από βαθύτερα και πηγάζει πολύ μακρύτερα. Ένθαρρυνμένη από τη θολή μεταπολίτευση των τελευταίων μηνών, έρχεται σαν άντεπίθεση από τα τελευταία φυλάκια άμετανόητων και πεισματικών όπισθοδρομήσεων. Σκοπεύεται έμμεσα ή μεταρρύθμιση έπί πανεπιστημιακού έπίπεδου και άνσκινείται και πάλι σκόπιμα, τη στιγμή μάλιστα που ήρέμισε ύστερα από την σκηνοθετημένη άναταραχή του για πολλές δεκαετίας, ο βυθός των ιδεολογικών παθών. Και άμεσα σαν άθως άμινός αύτου του μικρού όργιού διαλέγεται ή Έπιστήμη.

Αλλά οι πυρές άργά ή γρήγορα σβήνουν, μαζί με όποιαδήποτε σκοπιμότητα ή πρόληψη. Τα άλλα είναι έκ του ποιηρού και μάταια και μάλιστα σε μια έποχή και περιοχή που δέν γεννά άλλωστε Γαλιλαίους. Για τους όψιμους Ιεροξεαστάς πάλι θα ταίριαζαν οι στίχοι:

Τάχα μās έξουθενωσαν

με το κατέγων τους οι γελοιωδέστατοι.

I. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

(Κριτικό σχεδιάγραμμα)

Στην περιοχή της Τέχνης είναι πολλοί εκείνοι που βιάζονται για το σκοπό τους: αυτοί που τους απασχολεί είναι να μιλήσουν, να εκφραστούν. Τα μέσα δεν αποτελούν γι' αυτούς δοκιμασία υπάρξεως, δε δημιουργούν ιδίλλους στο μέγα χάσμα που ανοίγει ο σεισμός της Τέχνης. Είναι η περίπτωση, η χαρακτηριστικώτερη ίσως, του Παλαμά. Για τους πιο εκλεκτικούς τα μέσα κι ο σκοπός υπάρχουν, ανεπαίστως. Δεν είναι όμως και λίγοι αυτοί που λιμνάζουν στα πρώτα, ανεπαίσθητως χάνουν το στόχο τους. Μόνο οι περισσότεροι ανένδοτοι, κι ανάμεσά τους ο κ. Παναγιωτόπουλος, κατορθώνουν την έναρμόνισή τους. «Όσοι» γράφει κάπου «καταδικάζουν την ανεύθυνη ωραιολογία ονομασμένη δεν καταδικάζουν μόνο εκείνο, τον ουσιαστικά τιποτένιο, που χρέος του είναι να παρουσιάσει σαν υπόδειγμα προς αποφυγήν ο κάθε τίμιος άνθρωπος. Μά κατακρίνουν την ανάγκη που νιώθει ο δημιουργικός κριτικός να εκφάσει το στοχασμό του, να δημιουργήσει το ύφος του το προσωπικό, να διασημάνει την ιδιαιτεριότητα του, την κίνηση της ψυχής του, τον τρόπο του ν' αγγίζει το αντικείμενο κι υπερασπίζον το ισαπεδωμένο, ασήμαντο, κούφιο, πλοδαρό γράψιμο». "Εχουμε εδώ αρνητικά έστω, τη συμπύκνωση της αισθητικής του. Γιατί ό,τι σταθερά έπεδίωξε σ' έλλο του το έργο είναι: ο λόγος ο βαθύτατα μουσικός, ο καίριος, ο σφιγγλός. "Απεικονίζει σ' όλη τη μακρά περίοδο της θητείας του στην τέχνη μια έφσολτική προσπάθεια να μετουσιωθεί σε ποίηση με τα μονιμωτέρά της χαρακτηριστικά. Στο αγώνισμα αυτό αποφορστικά βραίνουν ή κλοσσική του παιδεία κι ή θητεία που στο συμβολισμό. "Η κλασσική παιδεία είναι το μέγιστο μάθημα, το στέρεο βάθος, ούτή που διασώζει μέσα του πόν άκέραιο σκοπό της τέχνης: όχι πιά μιάς έποχής, κάθε έποχής. "Ο συμβολισμός διευρύνει το ψυχικό χάος, το χειρίζει μουσικές φωνές, προσθέτει τη μαγική του επένδυση. "Ετσι ή ποίηση βρίσκει το άληθινό της πρόσωπο, γίνεται ένα ψιχάλισμα ψυχής που ξεκινά άπ' τη λεπτή διεργασία του λόγου για να

καταλήξει στην άπαφλοίωσή του. "Εν αρχή ήν ο λόγος, τα πρόσωπα και τα πράγματα οι άπαραίτητες άφορμήσεις. Την εύαισθησία του ούτή άπέναντι στην έκφραση, που αντικαταπτρίζει και το κλίμα της έποχής, ύπηρετούν οι δυο πρώτες του συλλογές «Το βιβλίο της Μιράντας», τα «Λυρικά σχέδια» και το πεζό «Χάος και άλλα πεζά». "Ενας στίχος έσωτερικών κραδασμών και αντικαταπτρισμών, ψιθυριστός, μουσικός προσπαθεί να ζωγραφίσει ψυχικές αποχρώσεις. Γεμάτος διαφάνεια έκφραστική κι ευγένεια, κινείται μέσα στον ήλαρό, μαγικό κι όδυνηρό συνάμα κόσμο των φθαστών πραγμάτων. Ψυχή εγκοταλειμμένη στην εγκαρτέρησή της, γεύση πικρή άκκίζόμενη, ένα θαυμάσιο παιδικό σύμπαν λειपुरγειείται, λεπτοφυές, με άποκλίσεις ρομαντικές, αυτοφυνές όμως, μέρισμα ψυχικό του ποιητή, μεσση ουσίας ποιητικής, κι έρχεται να τυλιχτεί μέσα μας όχι πιά με λέξεις, αλλά με προές λέξεων, εικόνες όνειρικές που δεν όπισπώνουν τόσο τον έξωτερικό ή πόν έσωτερικό κόσμο, όσα τη διάχυσή του. "Ισως νάναι μόνον αυτό, μιά μέχρη μυελού όστέων διάχυση, των πάντων. Μιά όδύνη λυρική, που σπάνια φτάνει στο άδιέξοδο και πιο πολύ ήδονίζεται με τη μόνωσή της, μεταμορφώνει την ψυχή σ' ένα σπήλαιο γεμάτο στολακτικές που δίνουν στο λόγο μά στιλπνήν, ύγράτητα. Ποίηση, θά μπορούσαμε να πούμε, που με τις λέξεις της και με τις εικόνες της άκόμη θηρεύει το άκαθάριστο, που μόνη της φουτίδα είναι να διεγείρει και να γίνει διάθεση, να περάσει μέσα μας σαν μιά πνοή καταστάσεων. "Η ανθρωπιά της, ό ευγενικός της στόχος αρχίζουν και τελειώνουν στο άτομο κι άπό εκεί περιχαρακώνεται, ούτεπιμωρούμενα, απογυμνώνουν την πραγματικότητα και της όφαιούν κάθε τι που είναι έξω άπ' το ψυχικό του κλίμα, κι ή ποίηση γίνεται έτσι ή προέκταση εικόνων και καταστάσεων που περισσότερο έχουν την αρχή στην καρδιά του ποιητή, ό έξωτερικός κόσμος της δίνει άπλως το όποραίτητο όπτικό πεδίο, και σαν πνεύμα Κυρίου έπιφέρεται επάνω της γής, ή, όπως γράφει σε κάποιο του ποίημα

Στα φύλλα έπάνω, στα νερά, στα κλώνια, στα πεζούλια,
στο ύγρό το χάμα, στις σκεπές, στών δρόμων τα χαλίκια,
πέρασε άπ' όλη ό διάφεγγος του Κυρίου κι άσπρος ίσκιος.

Στο μεταγενέστερο ποητικό του έργο, την «Αλκυόνη», τον «Κύκλο τών ζωών» και κυρίως, «Το παράθυρο του κόσμου», ό λόγος αποβάλλει β έμφυδα: το μουσικό του ένδυμα, πυροκτοείται για να λυώσει μέσα του τις καινούργιες αγωνίες. Έκίνησε δελά σαν φωνή ενός μοναχικού ά θρώπου και κατέληξαν ή κραυγή του ά θώπου. Πρέπει να χει ζήσει καιείς το ποιητικό κλίμα της έποχής του μεσοπολέμου για να έκτιμήσει το βάρος αυτής της μεταβολής, να νιώσει πόσο δύσκολη

είναι ή μεταστροφή στο αντίκρυσμα ενός κόσμου που συνήθως ξπαιρνε πάντοτε την ύψη πής ψυχής που άρέσκονταν να φλυαρεί τη θλίψη της σε φθινοπωρινά θάμνη. «Το παράθυρο του Κόσμου» σημειώνει την αποφασιστική άπελευθέρωση. 'Απ' το χωρίς διαθλάσεις θαμπές παράθυρό του ό ποιητής άντικρύζει όχι πια τόν κόσμο του, αλλά τόν κόσμο. Τό φώς πέφτει έπάνω του κάθετο χωρίς άνταύγεια. Τά πράγμα-ται γυμνά κι αυτά, χωρίς άπαχρώσεις. Μέσα του έχουν άνέκκλητα πια διαγραφεί οι πιυχώσεις της φρίκης, ό στίχος άποτυπώνει την καταλυτική λάβα του τρόμου άνάμεσα σ' αυτόν τόν τερατώδη μας κόσμο. 'Ο άνερμήνευτος Κύριος, που ό διάφεγγος ίσκιος που κάποτε σκέπαζε την ψυχή του ποιητή, τώρα μάς κοιτάζει από ψηλά. Γύρω του ή άναντρο-πή κι άνάμεσά της ή κραυγή, ή διαμαρτυρία. Γιατί

Οί ίπποπόταμοι νομαδετούν.

Οί ίπποπόταμοι χτυπούν τά σήμαντρα του κινδύνου.

Οί ίπποπόταμοι έρμηνεύουν τά κλασσικά κείμενα.

Οί ίπποπόταμοι φωνάζουν και κρίνουν.

Αίσθανόμαστε τη δύναμη και τό ρίγος της αλήθειας που δέν νορκισσέεται πια με την όδύνη. 'Αποτοξινωμένος από παραπλανητικές ψευδαισθήσεις, φορτισμένος με τό συσσωρευμένο άγχος του ανθρώπι-νου πόνου, θα όδοιπορήσει τό αύχηρό έδαφος τών έγκοσμών. 'Η λέ-ξη βρίσκει πάντοτε τό στόχος της χωρίς να τόν περιχορακώνει, ή μου-σική άκαθαρσία έκτονώνεται κι ή εικόνα κινείται σε αύστηρότερα πε-ριγραφικά πλαίσια. Οί στιγμές της κάμψης δέ θα λείψουν, βέβαια, κι ή άπόγνωση θα ζητήσει μιá έβδο σωτηρίας στη νοσταλγία για τό άγ-γελικό φώς της ποιήσεως, για ένα παρθενικό ξανακούταγμα του κό-σμου:

Ποίηση.

άναιπε τό φρύγανό σου

και κάμε να ζεσταθούν τά μάτια μας,

να κοιτάξουν την πλάση.

Καταλαβαίνουμε, αυτές πά δέν είναι πόρτες έξόδου, αλλά πόρ-τες έπιστροφής στον έφηβικό κόσμο, στη μαγγανεία της μνήμης. 'Η άναρχήρηση αυτή της νοσταλγίας κοροδοκεί πάντα για να σκορπί-σει την ευδία της:

'Απόψε βρέχει.

Νερό φιλικό, όλο σίτι.

Μπορούμε λοιπόν να συνομιλούμε,

ν' αφήνουμε τά χέρια μας

σε μιá σωτηρή περιπέτεια.

χάους. 'Η πικρή γεύση της ζωής μέσα στις φτωχογειτονίες, οι μικρές ιστορίες τών άπλών ανθρώπων που μετεωρίζονται άνάμεσα στα όνειρα και την στυφή πραγματικότητα, για να πάρει ό καθένας τό δρόμο του πατρωμέου του, βρίσκει την ζωντανή της έκφραση στη «Χαιμαζώη». Στά «Έφτά κοιμισμένα παιδιά» μεταφερόμαστε στην εποχή τών πρώ-των Χριστιανικών χρόνων για να ζήσουμε τη γήισια άγνότητα και πίστη της, ποράλληλα όμως και την εκτόωσή της, την άποψίλωσή της. 'Ο,τι πριν ήταν άληθινό, τώρα γίνεται κίβδηλο. Οί ύψηλές ιδέες γίνονται κί-νητρα ενός άκαμπτου φανατισμού και άγριότητας. 'Οπως στις μέρες μας, παρόμοια. 'Ετσι μέσα απ' τό πορελθόν ζούμε τό παρόν και τά προδλήματά του.

Περιοριστήκαμε σε κεφαλαιώδεις νύξεις για ώρισμένα από τά μυ-θιστορήματά του. 'Αν θα θέλαμε να καταφύγουμε σε γενικώτερους προσδιορισμούς, εκείνο που πρώτο θα έπισημαίνουμε είναι πως ό συγ-γραφέας δύσκολα άντικειμενικοποιείται. Εί.αι μιá συνεχής πορουσία που διαποτίζει τά γεγονότα και τά πραγματεύεται με τη ζεστή καρδιά της. Δέν ίκανοποιείται μόνο στην άποτύπωση αυτών που αιώθάνεται, διαχέεται. Δέ μεταβάλλεται σε ψυχρό θεατή τών τεκταινομένων, διερ-μηνεύεται. Δέν μερίζεται, αλλά ένούται. Εί.αι μιá μηχανή που κινεί-ται προς τό σκοπό της, μέσα της όμως είναι μπλεγμένος κι' ό ίδιος ό όδηγός της. Τά μέλη του είναι σπαιραγμένα, ή καρδιά του κοιλορ-ποποιημένη, όσο όμως θα λειτουργεί και τό πιο ελάχιστο κύτταρο θα την κινεί, θα δίνει ύπαρξη στις ιστορίες και τούς ανθρώπους της, για-τί αυτό εί.αι ή ζωή του, ή μοίρα του.

Με την ταξιδιωτική έντύπωση αισθανόμαστε πως μεταδίνουμε στο χώρο της πνευματικής μέθης, πως όλα, τό άνώδυμο πλήθος τών αν-θρώπων, τά ποικιλόμορφα τοπία, ή μνημειωμένη ιστορία, βρήκαν τό άληθινό τους σχήμα στα βιβλία του κ. Παναγιωτόπουλου. Δέν είναι πια οι άνθρωποι, έτσι όπως τούς βλέπουμε στο καθημερινό μας συ-νοπάντημα, ούτε μόνο τό ζωγραφικά ώραίο τοπίο ή ή άπολιθωμένη ί-στορία, που θα εξαργυρώσουν την άνταμοιβή μας, αλλά αυτά που πράγματι ύπάρχει κι' ως μη τό βλέπουμε, ό πυρήνας της πραγματι-κότητας κι' όχι τά πολυώνυμα έμφαινόμενά της. 'Ισως αυτό να ύπάρ-χει μόνο μέσα μας, μέσα στη φορτωμένη μνήμη ψυχής του συγγραφέα, την όλη έγρήγορη, σημασία δέν έχει καμμιá. Οί προεκτάσεις, αυτές προέχουν. 'Ετσι ή ιστορία γίνεται μιá αδιάλειπτη παρουσία και στά-ζει τά ψήγματα της, τά τοπία μάς έγγίζουν μες απ' τις διαθλάσεις τών πνευματικών άνησιχών του ταξιδιώτη συγγραφέα, φέρνοντάς μας τά ρίγη μιás δραςης παρθενικής. 'Όσο για τούς ανθρώπους, αυτοί

Θέλω να κλάψω και δὲ μπορῶ.

Θέλω να κλάψω γιὰ σένα, γιὰ μένα, γιὰ τοὺς ἀνθρώπους.

Ἡ βροχή τὸ φιλικό πρόσωπο, ἡ ψυχικὴ γαλήνη. Κάποτε ξυπνοῦσε στὸν ποιητὴ τοὺς κόσμους τῆς φαντασίας καὶ τὸν παρακινούσε σὲ καταστάσεις ονειρικές. Τώρα ὅμως, καθὼς κι ὅλα τὰ σύμβολα τοῦ παλίου καιροῦ, στέκει ἀδύναμη. Ὁ πόνος στέρεψε, τὰ δάκρυα στέγνωσαν. Ἡ φροντίδα γιὰ τὸ στίχο τὸν ἄφαγο, τὴν καίρια λέξη δὲ θὰ λείπει ποτὲ. Διακριτικὴ ὅμως. Μέσα στίς λέξεις ὁ καυτὸς πυρήνας τῶν πραγμάτων, ὅχι οἱ μουσικὲς διαχύσεις τους. Μέσα στὸ στίχο ἀαδεύει ἡ ραχοκοκκαλιά τῆς υπαρξιακῆς ἀγωνίας, ὅχι ἡ τροπικὴ βλάστηση εὐγενικῆς ὁδότης. Δὲ μπορεῖς εὐκολὰ νὰ διαγράψεις τὴ Χρυσίδα, ὅτι ἔγινε. Δὲ μπορεῖς εὐκολὰ ν' ἀκυρώσεις τὰ μελλον, ν' ἀγνοήσεις τὸν ἄνθρωπο —πρὸ παινός αὐτόν.

Στὸ ἀφηγητικό του ἔργο, μέσα στὸ πῶς οἰκείο γι' αὐτὸν κλίμα, ὁ συγγραφέας θὰ προσεκτοθεῖ καὶ θὰ ἐνώσει τοὺς κραδασμούς του μετὰ τὸν κόσμο τῆς καθημερινῆς ἐμπειρίας, τὸ ἔπος καὶ τὰ εἴδη τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀρχὴ κι ἐδῶ θὰ συντελεσθεῖ μετὰ ἐκδηλῇ τὴν ἐπίδραση τοῦ συμβολισμοῦ, γιατί ἡ πρώτη του ἀφηγηματικὴ ἀπάθεια, «Χὰς καὶ ἄλλαι περὰ», ποὺ ἔγινε δεκτὴ μετὰ τόσους ἐπαίνους, πορ' ὅλη τὴν αὐτοβιογραφικὴν ἀφετηρία του καὶ τοὺς πρώτους ἀκκισμούς ὁδύνης, στὴν πραγματικότητά ἐστὶν ἡ προσπάθεια ἐντεταγμένη στοὺς ἐκφραστικούς χώρους τῆς ἐποχῆς. Ὁ μῦθος εἶται ἡ ἀφόρμηση, τὸ ἐπέθετο στοιχεῖο. Ἐκεῖνο ποὺ σχεδὸν γίνεται αὐτοσκοπὸς εἶται ὁ λόγος, τὸ ἀνάερο λάνισμά του, ἡ μουσικὴ του μεταστοιχείωση. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους οἱ ἐπιθέσεις, μετὰ αὐξανόμενη ὅμως θεματικὴ ἀντιστοιχία, θὰ συνεχιστοῦν καὶ στὸ ὑπόλοιπο ἀφηγηματικό του ἔργο μετὰ σημαντικώτατη κατὰκτηση τῇ «Χαιμαζώῃ», ὑπόδειγμα ὕφους, ποὺ βγαίνει μέσα ἀπ' τὴν αὐτοφρεῖς ρίζες τοῦ χρονικοῦ, γιὰ νὰ μετουσιωθεῖ σ' ἓνα καθαρῶς προσωπικὸ καὶ μνημειώδες ἐπίτευγμα. Ὁ μῦθος ὅμως τώρα κερδίζει καὶ εἰς βάθος καὶ εἰς πλάτος. Ὁ κόσμος τῆς χρυσῆς ἐφηβείας, ποὺ ἀνδρῶεται στὴν Ἑλλάδα τῆς ἐποχῆς μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴ ξυπνάει μέσα στὸ νυκτοπλάνο του «Ἀστραφγαλιά». Στὸ «Οἱ δυὸ κι οἱ νύχαι» ἀναδιπλώνονται ὅλες οἱ ἀποχρώσεις τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους, ποὺ εἴτε μένει ἀτελέσφορο γιὰ νὰ μᾶς ὀδηγεῖ σὲ χειρανομίες γελοῖες, εἴτε βοηθηδὸν κι ἀνεπαίσθητος μᾶς ὑποσκάπτει γιὰ νὰ μᾶς φέρει στὸ χέλος τῆς ζωῆς ἢ τοῦ θανάτου, κάτω ὅμως ἀπ' αὐτὰ κυλοῦν τὰ ὑπόγεια ρεύματα ποὺ σὺν τὴ μοῖρα τὰ σέρνουμε μέσα μας καὶ στὴν οὐσία αὐτὰ ὑπάρχουν, ὅχι ἐμείς, ἐμεῖς εἴμαστε τὰ νευρώσπαστα, οἱ μηχανές τοῦ

συμπληρώσει, τὴ σκηνογραφία, κινούνται στὸ βάθος, ὅχι μετὰ τὴν καθημερινὴ τους μάσκα, ἀλλὰ μετὰ τὸ πραγματικό τους πρόσωπο. Ἔτσι τὸ ταξίδι γίνεται μὴ ἀσκήτης ἀποκάλυψη τῶν ματιῶν καὶ τῆς ψυχῆς, προσωπικὴ ἐρμηνεία τῶν παλίων ἐντυπώσεων, ἡ ἀφόρμηση γιὰ μιὰ πνευματικὴ περιπλάνηση σὺν ἐπιστάγεισμα τοῦ ὄργιου τῶν αἰσθήσεων. Τότε θὰ κατὰλάβουμε πὼς ὅταν ταξιδεύουμε σημασία δὲν ἔχει μόνο τὸ τί θὰ δοῦμε ἢ θ' ἀκούσουμε. Πρὸ πολὺ βοραίνει τὴ σέρνουμε μέσα μας, πὼς τὸ ἀπικείμενο θὰ μετασχηματισθῇ καὶ θὰ μεταστοιχειωθῇ μέσα μας. Αὐτὸ εἶναι τὸ μέγιστο, μᾶθημα καὶ ἡ ὑψίστη ἡδονή, ποὺ θὰ μᾶς προσφέρουν οἱ ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις τοῦ συγγραφέα, ἐπενδυμένες μ' ἓνα λόγια ἄλλοτε γεμάτο χάρι κι ἀδρότητα, λιγιστικὸ καὶ διαποτισμένο ἀπὸ π' ἀπικείμενα τῆς ἡδονικῆς μέθης, ἄλλοτε ἀδρό, γεμάτο παύσεις καὶ ἀκκισμούς, γιὰ νὰ μὴ ξεφύγει τίποτε ἀπ' τὸν ὑπαρκτὸ κόσμο τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων, νὰ μὴ διαρρεύσει τίποτε ἀπ' τὴ ροικότητα τῶν συαισθημάτων.

Ἡ πνευματικὴ του εὐαισθησία, πορὰλληλα, διωχθεύθηκε σ' ἓνα πλήθος δοκιμιῶν καὶ κριτικῶν μελετημάτων.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Στὴ σελίδα 129, στίχος 32, ὁ λαϊκασμὸς στίχος «τὸν ἐαυτὸ του, διατάζοντας τὴ νὰ προσφέρουν στὸν ἄλλο: ἔνα σπαθί» νὰ διορθωθεῖ: «καταόρθωτο». Ἴσως ὑπάρχει πάντα ἡ διαφυγὴ, ἀπομακρύνοντας τὰς.